

Відділ освіти
Добровеличківської районної державної адміністрації
Кіровоградської області

Шишкова Л.Ф.

**Виховання учнів та розвиток їх творчих здібностей
на національних традиціях**

Методична розробка

Помічна - 2014

Виховання учнів та розвиток їх творчих здібностей на національних традиціях / Л.Ф.Шишкова – Помічна, 2014. – 127с.

Розглянуто та рекомендовано до друку за рішенням науково-методичної ради Помічнянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1 Добровеличківського району Кіровоградської області, протокол № 2 від 26 жовтня 2014 р.

Методична розробка адресована вчителям трудового навчання загальноосвітніх навчальних закладів. В ній методичні рекомендації, щодо розвитку творчих здібностей учнів на уроках трудового навчання з елементами національного виховання та конспект уроку для 5 класу: «Технологія виготовлення вузлової ляльки, традиційні способи». Структура уроку, виклад теоретичного та практичного матеріалу допоможуть вчителю під час підготовки і проведення занять з даних тем.

Упорядник:

Шишкова Людмила Федорівна, вчитель трудового навчання та технології Помічнянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1 Добровеличківського району Кіровоградської області

Рецензент: методист районного методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту Добровеличківської районної державної адміністрації
ЛИЧКО ВІТАЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

Відповідальний за випуск:

Сигида Оксана Михайлівна, директор Помічнянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1 Добровеличківського району Кіровоградської області

Зміст

Вступ.....	4
1. Виховання учнів та розвиток їх творчих здібностей на уроках трудового навчання на національних традиціях	7
2. Методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей учнів на уроках трудового навчання з елементами національного виховання	21
2.1. Технологія виготовлення виробів з аплікацією. Загальні відомості про аплікацію	22
2.2. Технологія виготовлення вишитих виробів	26
2.3. Технологія виготовлення виробів в'язаних гачком та спицями	39
2.4. Технологія виготовлення швейних виробів	55
2.5. Розробка уроку варіативного модулю	71
Висновки.....	89
Список використаних джерел.....	90
Додатки	92

Вступ

*Найперше, що має зробити вчитель, - це
розвинути в учня дух допитливості.*

Д. Менделєєв

*Те, що я чую, я забуваю. Те що я бачу, я
пам'ятаю. Те, що я роблю, я розумію.*

Конфуцій

Компоненти духовності українського народу становлять національні цінності, які є серцевиною освіти і виховання. Це – рідна мова і література, історія, природознавство, музика та образотворче мистецтво, трудове навчання, народна мораль, національна ідеологія, свідомість і самосвідомість.

Реформування української системи освіти відбувається у відповідності до світових тенденцій, які встановлюють пріоритет творчого розвитку, критичного мислення особистості над традиційним заучуванням знань і вмінь. Відповідно до цього змінюються традиційні підходи до змісту освіти, і зокрема, в трудовому навчанні учнів.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема виховання учнів на національно-культурних традиціях вивчалася різними авторами в таких важливих аспектах: теоретико-методичні засади та педагогічні чинники виховання на національно-культурних традиціях (А.Бойко, В.Борисов, І.Зязюн, А.Фрідріх та ін.), засоби та умови виховання на національно-культурних традиціях учнів різного віку (Р.Береза, О.Білас, Г.Гуменюк, І.Єгорова, Р.Осипець, В.Чорнобай та ін.), процес виховання на традиціях (Г.Ващенко, Б.Грищенко, А.Макаренко, С.Русова). Питання змісту виховання на національно-культурних традиціях викладені в працях Г.Ващенко, О.Докукіної, М.Стельмаховича, Б.Ступарика, Д.Тхоржевського, П.Щербаня. Теоретичні положення й практичні рекомендації з питань трудового і професійного навчання розкриті в працях П.Атутова, А.Вихруща, В.Гусєва, А.Дьоміна, В.Качнева, М.Корця, В.Курук, Д.Лазаренка, В.Мадзігона,

В.Сидоренка, Р.Скульського, В.Стешенка, Г.Терещука, Д.Тхоржевського. Однак указані праці не розкривають проблеми виховання учнів на національних традиціях у процесі трудового навчання.

На мою думку, серцевиною навчання і виховання в школі є творчість педагогічного колективу із використання у навчально-виховному процесі засобів етнопедагогіки. Адже, учителі повинні добре усвідомлювати істину: школа не просто навчальний заклад, вона має бути школою національного відродження, осередком виховання майбутніх національно свідомих громадян України. Відповідно, учителям у зв'язку з цим потрібно, по-перше, постійно працювати над відродженням історичної пам'яті українського народу через дослідження і відродження традицій, ремесел, фольклору, їх актуалізації в демократичних умовах на якісно новому рівні сучасної школи. По-друге, важливим є сприйняття їх усіма етносами, що населяють Україну, для формування в учнів почуття культурної єдності й міжнаціонального взаєморозуміння. По-третє, традиції є джерелом, першоосновою розвитку сучасної педагогічної науки, новаторського досвіду, інноваційних технологій навчання і виховання (зокрема, тьюторства). У зв'язку з цим актуальним є питання розвитку та удосконалення професійної підготовки формування національної свідомості й гідності майбутніх учителів.

Національне виховання вітчизняні вчені (І.Бех, П.Ігнатенко, Н.Косарева, М.Красовицький, Н.Островерхова, В.Поплужний, Ю.Руденко, М.Стельмахович, О.Савченко, К.Ушинський, А.Фасоля) розглядали, як важливий фактор державотворення.

Так, К. Ушинський писав, що «виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу». За його справедливим твердженням, «тільки народне виховання є живим органом в історичному процесі народного розвитку»

Сьогодні в сучасній школі існує проблема того, що викладання предмета технології зводиться до того, щоб дати учневі певну суму знань та

навиків у певній галузі. І, на жаль, мало уваги приділяється розвитку творчості учня. Це й є головною причиною мого дослідження та створення даного посібника.

Метою створення методичної розробки є розкриття принципів виховання учнів та розвиток їх творчих здібностей на уроках трудового навчання на національних традиціях.

Проектно-технологічне навчання спрямоване на те, щоб перетворити учня з пасивного учасника навчального процесу в активного його дослідника. Завдання педагога вчити учнів здобувати знання самостійно, застосовувати їх для розв'язання поставлених проблем, розвивати у дітей вміння користуватися дослідницькими прийомами, сприяти формуванню комунікативних навичок та виховувати їх на національних традиціях.

Основні завдання методичної розробки:

- показати переваги використання інтерактивних технологій над традиційними способами навчання;
- розкрити зміст впливу проектних технологій на розвиток особистості учня;
- показати вплив декоративно-прикладного мистецтва на формування творчої особистості, реалізації її природних здібностей.

В розробці вміщені матеріали щодо використання інтерактивних методів на уроках технологій, подано розробки уроків відповідно до проектної технології, а також розкрито власне бачення переваг використання інтерактивних методів навчання над традиційними на уроках технологій.

Крім того розробка містить інструкційні рекомендації для виконання практичних завдань, мультимедійні презентації, які можуть бути використані як наповнення до уроків.

1. Виховання учнів та розвиток їх творчих здібностей на уроках трудового навчання на національних традиціях

Відродження національних традицій в Україні зумовило необхідністю глибокого аналізу чинного освітнього середовища і розробку концептуально нових підходів до виховання національної самосвідомості школярів. Реформування української освіти на засадах гуманізації і демократизації передбачає впровадження і оновлення відповідно до сучасних вимог життя основних засобів національної, що є, як зазначено в Концепції національної системи освіти, «основою національного виховання...»

Кожне нове покоління входить в уже існуючу національну систему виховання, яка відображає історичні, економічні, географічні, етнографічні і психологічні особливості певного народу, адекватну його світосприйманню, його самобутньому культурно – історичному розвитку. Народні знання про різні сфери життя – то невичерпна скарбниця мудрості наших предків. У різноманітних засобах національної системи виховання закладено мудру народну філософію, моральні заповіді, поведінкові норми – бути працьовитим, чесним, допомагати слабшому, поважати старших, не нищити природу. Народні настанови, розраховані на вікові особливості дітей, мають велику впливову силу.

Компоненти духовності українського народу становлять національні цінності, які є серцевиною освіти і виховання. Це – рідна мова і література, історія, природознавство, музика та образотворче мистецтво, трудове навчання, народна мораль, національна ідеологія, свідомість і самосвідомість.

Засвоєння, зберігання і розвиток дітьми традицій і звичаїв українців є важливим засобом зміцнення національної свідомості, згуртування і єдності всієї нашої нації. У народі побутує повір'я: той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. З цього приводу Олекса Воропай писав: "Він блукає по світу, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та

пристановища, бо він загублений для свого народу". Ці мудрі слова – серйозне застереження легковажним людям, які ще й сьогодні нехтують народними традиціями і звичаями.

Фундаментом національної системи виховання і навчання має стати та ідея, яка в кожній нації, поряд із загальнолюдськими елементами, є ще й суто національним типом мислення. Головне у виховному та навчальному процесі – правильно визначити його цілеспрямованість: вчити дітей, як треба жити в єдиній родині, поєднуючи особисті потреби із суспільними інтересами, інтегруючи у вихованні кращі загальнолюдські якості з національними, проте, висуваючи на передній план національний інтерес, формування національного обличчя. Це все визначається особливостями кожного народу, які впливають із соціально-економічних, територіальних, природних і географічних умов. Захищаючи дану ідею народності виховання, К.Д. Ушинський в свій час писав, що провідний засіб вираження народного духу – рідне слово.

Всі компоненти духовності українського народу становлять національні цінності, які є серцевиною освіти і виховання. Це – рідна мова і література, історія, природознавство, музика та образотворче мистецтво, трудове навчання, народна мораль, національна ідеологія, свідомість і самосвідомість.

Рідна мова, зазначав К.Д. Ушинський, це найсильніший засіб, що об'єднує в одне велике історичне ціле минулі, сучасні і прийдешні покоління. Розповіді рідною мовою про життя українського народу, про його творчі здібності та обдарування, його минуле й сучасне, повчання дідуся, бабусі, батька й матері, увага до порад старших, досвідчених людей, роблять, безумовно, свою цінну й важливу справу у вихованні дітей, підлітків і юнаків.

У сучасній реальності сьогодення багато дітей і підлітків втрачають життєві орієнтири, плутаються в національних і загальнолюдських цінностях. Безладні реалії навколишнього життя вносять серйозні корективи в їхню ще

слабку свідомість. Разом із розкриттям фальшивих ідеалів розмиваються цінні ідеали, що мають неперехідне значення. Різко падає престижність знань, морального потенціалу людей, що значно ускладнює процес виховання молодого покоління через негативний вплив на їхню свідомість сучасного суспільного середовища. Учителю на уроках трудового навчання через народний фольклор, поезію, народні традиції формує національну свідомість, особливо на уроках при вивченні технології виготовлення вишитих виробів, писанкового розпису, традиційних українських страв, аплікацій з природного матеріалу, історичних костюмів, пов'язує свідомість учня зі своїм народом, його історією.

Найбільш сприятливі умови для розвитку творчих здібностей створюються у процесі праці. Основна праця дітей – навчання. Цілком закономірно, що для виховання в учнів творчих рис процес навчання треба зробити творчим.

Сучасне високотехнологічне інформаційне суспільство ставить нові завдання перед освітньою системою України. Вони насамперед полягають: у формуванні гармонійно та всебічно розвиненої особистості, свідомого громадянина, патріота, порядної людини, яка буде відстоювати честь та гідність своєї держави. Як зазначається в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, освіта «є засобом відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, (...) дієвим чинником модернізації суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені».

Важливим завданням сучасної загальноосвітньої школи та безпосередньо вчителя має бути розвиток духовних і творчих здібностей особистості дитини, котрий починається з виховання й навчання на соціально-історичному і національно-культурному ґрунті.

Відповідно, проблема виховання на національно-культурних традиціях знаходить відображення, як у теоретичних джерелах давніх часів, так і в працях сучасних філософів, психологів, педагогів. Сутність формування

національної свідомості в учнів загальноосвітньої школи досліджувалася на основі положень, у яких нація розглядається як спільнота громадян однієї держави, що виникає внаслідок інтеграції етнічних груп на основі спільності території, економічного життя, правової системи, державної мови та поступово веде до формування єдиної свідомості, а також загальнонаціональної культури, яка є сукупністю цінностей етнічних культур. Педагогічний навчальний заклад має цілеспрямовано і систематично формувати національну свідомість учня.

Отже, готуючись до уроку, вчитель освітньої галузі «Технологія» має спиратися на традиції українського народу, а саме: мову, ремесла, традиції, фольклор тощо. Вчитель повинен усвідомлювати, що кожен народ має свою історично зумовлену ієрархію ідей, цінностей. І все це має відобразитися в трудовому навчанні.

Трудове навчання – це загальноосвітній предмет, який становить основу предметного наповнення освітньої галузі «Технологія», головна мета якого є формування технологічно грамотної особистості, підготовленої до життя й активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Досягнення цієї мети забезпечується змістом трудового навчання, який розроблено відповідно до Державних стандартів освітньої галузі «Технологія». У державній національній програмі «Освіта» наголошується: «Трудова підготовка здійснюється через трудове навчання протягом усього періоду навчання в усіх типах загальноосвітніх навчальних закладів».

Процес трудового навчання у нашій школі спрямований не тільки на набуття учнями певних знань та вмінь, а й на формування в них інтересу і здібностей до певної діяльності, зокрема, творчо-технічної. На уроках і практичних заняттях з трудового навчання здійснюється підготовка школярів до вибору професії, трудової діяльності взагалі. Залучення учнів до активної участі у різноманітних видах конструкторсько-технічної діяльності є ефективним засобом розумового розвитку зростаючого покоління.

Тому на уроках трудового навчання прагну, щоб учні не тільки вміли вірно виконувати той чи інший вид роботи, а й творчо підходили до виконання завдань та знали і поважали національні традиції свого народу.

Творча діяльність при підготовці до занять, у першу чергу, базується на таких аспектах:

- новизна та оригінальність планування занять;
- використання можливостей навчального матеріалу для розвитку учнів;
- урахування рівня розвитку учнів при виборі та розробці змісту, форм, методів засобів навчання;
- підбір і виготовлення розвиваючого дидактичного, роздаткового матеріалу та наочності (презентації);
- пошук шляхів для створення творчої атмосфери на заняттях;
- робота по прогнозуванню результату заняття.

Творчий аспект моєї діяльності щодо реалізації запланованого на заняттях розвитку учнів аналізується за такими напрямками:

- 1) реалізація мети заняття з розвитку потенціальних можливостей учнів;
- 2) повнота використання змісту навчального матеріалу для розвитку учнів;
- 3) використання різних форм організації творчої навчальної діяльності учнів;
- 4) створення атмосфери співтворчості, співробітництва;
- 5) урахування індивідуальних особливостей розвитку учнів;
- 6) новизна, оригінальність у проведенні заняття;
- 7) гнучкість при виконанні запланованого;
- 8) результативність.

Творчість – ключовий момент сумісної роботи між вчителем та учнями. У вигляді алгоритму, творчість як педагогічну діяльність можна подати так:

Т – тлумачення;
В – вибір;
О – очікування;
Р – розуміння;
Ч – чаклування;
І – імпровізація;
С – стимулювання;
Т – толерантність;
Б – терпіння.

У кожному з видів діяльності учні планують та організовують свої дії, а педагог виконує роль консультанта, фасилітатора, методичного наставника.

Навчально-виховні завдання на уроках вирішуються головним чином у процесі практичного навчання, де учні засвоюють уміння й навички практичного виконання відомих і маловідомих технік української народної вишивки.

Вишивка - найпоширеніший вид народної творчості в Україні. У виробках вишивальниць втілюється поетичне осмислення життя, навколишнього світу, краси і фантазії, звичаї та уявлення наших предків. Учні старших класів під час вивчення тем з технології виготовлення вишитих виробів виконують пошукову роботу, а потім презентацію її. (Беруть інтерв'ю у майстринь вишивання нашого міста і демонструють їхні роботи.)

Теоретичне навчання передбачає ознайомлення учнів із загальною теорією української народної вишивки, еволюцією художніх засобів вишивок в історичному аспекті, з художніми відмінностями народної вишивки усіх етнографічних зон України, з орнаментальною символікою України. При виборі мотивів вишивки учням роздаю картки з орнаментальною символікою і пропоную самотійно скласти орнамент. Діти проявляють свою творчість і водночас запам'ятовують символи.

Технологія вишивання мережками. Ажурні шви - мережки.

На уроці з цієї теми прагну поглибити знання учнів з історії української народної вишивки, показати застосування цього виду мистецтва під час виготовлення одягу та інших речей домашнього вжитку, ознайомити учнів з технікою виконання ажурних швів-мережок. Навчаю підготовляти тканину для вишивання, виконувати прості види мережок: "одинарний прутик", "подвійний прутик", "роздільний прутик", а також розрізняти наскрізні лічильні шви.

Звертаю увагу учнів на відродження національного мистецтва, ремесел, формую в них художній смак, виховую почуття прекрасного, ретельність, охайність при виконанні роботи.

Використовую мультимедійні засоби, які не тільки покращують наочність навчання, а й підвищують мотивацію навчання, що, в свою чергу, сприяє активізації пізнавальної діяльності та спонукає учнів до набуття нових знань. Актуалізацію опорних знань та вмінь на першому уроці проводжу у формі евристичної бесіди.

1. Як шви для вишивки розподіляються за технікою вишивання, способом виконання?

2. За запропонованими зразками швів визначте, до якої групи вони належать.

3. Назвіть інструменти для вишивання. Розкажіть про правила безпечної роботи з ними.

4. Як слід організовувати своє робоче місце?

5. Яких санітарно-гігієнічних вимог слід дотримувати під час вишивання?

Як унаочнення використовую ілюстрації вишивок, готові вироби (жіночі блузи, чоловічі сорочки, серветки, рушники), зразки мережок, роздатковий матеріал (інструкційні карти із зразками мережок). Потім проводжу бесіду за запитаннями, в якій з'ясовую, що знають учні про історію української народної вишивки, з якими швами для вишивки учні ознайомились раніше на уроках трудового навчання, як класифікуються шви

за технікою виконання, які з них називаються глухими, які - лічильними, декоративними.

Наступний крок - з'ясовую значення слова "мережка" демонстрацією зразків, що можуть бути як основною частиною узору, так і обмежувальною смугою. Розпочинають вишивку з "качалочок", "вертикальних стовпчиків", вишитих через одну ниточку тканини, ширина яких становить 3-5 ниток, а висота дорівнює висоті мережки.

"Качалочками" закріплюють нитки тканини, які треба підрізати і витягнути (тобто для розрідження тканини). Потім пояснюю, як виконувати мережку, використовуючи інструкційні карти з послідовністю виготовлення "одинарного прутика", "подвійного прутика" та "роздільного прутика".

Усі ряди мережок виконують справа наліво. Кінці ниток закріплюють в "качалочках" з виворітного боку. Вишивають мережки нитками відповідно до кольору тканини або нитками світлих тонів (рожеві, голубі) чи близькими за кольором.

Проводжу вступний інструктаж з техніки безпеки і поточний під час виконання практичної роботи. При виконання практичної роботи учні працюють, слухаючи музичні записи українських пісень.

Закріплення нових знань та вмінь проводжу у формі гри «Блеф-клуб» в усній або письмовій формі. Учням пропонується визначити правильні та неправильні твердження, позначивши їх знаками «+» і «-».

1. Мережки – це лічильні шви.
2. Мережка «одинарний прутик» - це глухий шов.
3. Мережки вишиваються зліва на право.
4. Для виконання мережок підходить будь-яка тканина.
5. «Качалочка» - це лічильний шов.
6. Вишивати слід при достатньому освітленні.
7. Через 50 хвилин після початку роботи треба робити перерву на 30 хвилин.

Під час уроку використовую технологічні картки виконання мережок.

Актуалізацію опорних знань та вмінь учнів на наступних уроках проводжу у вигляді гри «Підбери у певному порядку».

Учні об'єднуються в дві команди й одержують по конверту з картками. Кожна картка містить опис одного етапу виконання мережок «подвійний прутик» і «роздільний прутик». Члени команди повинні вишикуватись в ряд так, щоб вийшла правильна послідовність виконання мережки.

Розповідаю учням, що колись після свята "Миколая" в селах України кожного вечора збиралися на вечорниці. Спочатку сходилися дівчата, пізніше з'являлися хлопці. В будні на вечорницях дівчата, бувало, працюють і прядуть починки, вишивають сорочки або рушники собі на придане. А під час вишивання дівчата співали багато гарних ліричних пісень про кохання, про стосунки між молодими. Тягнеться нитка, тягнеться пісня "Як любили та розійшлися" або "Як поїхав мій миленький іншої шукати".

Молоді дівчата під час вишивання, як правило, співають пісню про калину, яка стала народною.

Добираючи нитки для вишивання, кожна дівчина вплітала свою кольорову гамму до своїх мрій та сподівань. Кожна нитка несла своє психологічне змістовне значення. А мати, виряджаючи в дорогу, дарувала синові рушник з вишитою "рясистою доріжкою", яка завжди повертатиме сина в спогади про рідну домівку. Про це йдеться в пісні "Про рушник".

Про те, що кольори мали змістовне значення, співається в пісні "Два кольори". Червоний колір вважається кольором життя та любові, чорний - то журба. Кольорові нитки багато чого могли розповісти коханому, синові, чоловікові.

В 5-му класі при вивченні теми «Технологія прикріплення деталей аплікації. Виконання швів «уперед голку», «назад голку» для актуалізації опорних знань та вмінь учнів використовую роботу за дидактичними картками.

Картка 1

Заповнити пропуски в реченнях.

- 1) Світло має падати з _____ боку.
- 2) Голки та шпильки слід зберігати в _____ .
- 3) Вимикати й вимикати праску _____ руками.

Картка 2

Заповнити пропуски в реченнях.

- 1) Виконуючи роботу, виріб слід тримати на відстані _____ см від очей.
- 2) Не можна користуватися _____ голками й шпильками.
- 3) Праску слід ставити на _____ підставку.

Для визначення рівня засвоєння вивченого на уроці матеріалу, використовую роздаткові картки.

При вивченні нового матеріалу практичне закріплення здійснюється за інструкційними картками.

- Не можна вколювати _____ і в робочий одяг.
- Які інструменти використовують під час вишивання _____?
- Що означає аплікація? _____
- Шпильки і _____ слід зберігати в _____.
- Ножиці треба передавати кільцями _____.

Назва шва _____.

У ході практичної роботи контролюю дотримання учнями технології виконання швів, правил безпечної праці і санітарно-гігієнічних вимог,

звертаю увагу учнів на критерії якості виконання швів (з лицьового й виворітного боків, однакова довжина стібків, відсутність вузликів на початку й кінці шва).

Закріплення нових знань та вмінь здійснюється роботою в парах, а також використовую гру «Блеф-клуб».

Організую взаємоконтроль якості виконання роботи з наступним обговоренням.

Після цього демонструю кращі роботи учнів, звертаючи їх увагу на помилки, допущені під час роботи.

В умовах відродження національної культури відкриваються широкі можливості для естетичного виховання молоді. Нові фундаментальні дослідження в сфері українознавства дають багато цікавого матеріалу, який можна успішно використовувати в процесі цілеспрямованого підвищення рівня естетичного виховання підростаючого покоління. А практичний досвід свідчить про те, що естетичні й національні аспекти в трудовому навчанні можна з успіхом поєднувати. На мою думку, це створює оптимальні умови для виховання гармонійно розвиненої та творчої особистості на основі надбання національної культури.

Спрямованість загальної середньої освіти на забезпечення інтелектуального, фізичного та духовного розвитку особистості є особливо актуальною в умовах сьогодення, оскільки процес відродження української нації перебуває у прямій залежності від відповідної освіти та виховання її підростаючого покоління. Наше суспільство потребує освічених, національно свідомих та фізично здорових громадян.

Важливою проблемою, що стоїть перед сучасною школою, є формування в учнів засад здорового способу життя. До недавнього часу фізичному здоров'ю учнів приділялася увага, головним чином, лише на уроках фізичної культури. Причому, у даному разі носієм знань про конкретний вплив фізичних вправ на організм дитини виступав учитель. На цей час формується зовсім інша тенденція підходу до навчання школярів,

яка полягає в тому, що тепер сам учень повинен виступати носієм відповідних знань, які допоможуть йому усвідомлено вести здоровий спосіб життя.

Отже, працюючи над темою "Технологія обробки харчових продуктів", пояснюю, що їжа займає вагоме місце у житті людини, впливає на її здоров'я. Тому дуже важливо, щоб кожен ознайомився з основами правильного харчування, дбав про своє здоров'я, зміцнював його. Тільки названий розділ дає змогу ознайомити учнів з технологічними особливостями обробки харчових продуктів та приготуванням страв з них, пояснити їх вплив на організм людини.

На уроках основ кулінарії, учні опановують виготовлення страв, які наближаються до традиційних українських, знайомляться зі стравами національної кухні, з якими пов'язані свята, обряди, звичаї, традиції, дається інформація про рідний край, його природу, продукти місцевого походження, а також основи правильного харчування.

А в позакласній роботі з учнями можна використовувати різні форми і методи, такі як: круглий стіл, дискусія, диспут, бесіда, наукова конференція.

Тематика може охоплювати широкий діапазон: "Українська кухня як чинник національної культури", "Національна система харчування: переваги та недоліки", "Лікувальні властивості харчових продуктів", "Здоровий спосіб життя, його складові", "Здоров'я молоді - найвища соціальна цінність суспільства", "Традиції національного харчування, як засіб збереження здоров'я" і т.д.

Високий рівень освіченості, сформовані почуття патріотизму та національної самосвідомості, фізичне здоров'я дитини - ось ті моменти, які лягають в основу навчально-виховного процесу сучасної школи.

На уроках учням прищеплюється любов до народної творчості, розуміння її художньої цінності і необхідності бережливого ставлення до неї, бажання самому розвивати народні художні традиції, що сприятиме розвитку творчого мислення і художніх здібностей учнів, вихованню загальної

естетичної культури, формуванню смаків на основі глибокого розуміння традиційного народного вишивального мистецтва, підвищенню національної самосвідомості.

Учні школи є учасниками, переможцями шкільних, районних, переможці та лауреати обласних олімпіад, районних конкурсів, учасники виставок творчих робіт, учасники презентацій творчих робіт, учасники тижнів наук, учасники шкільних виставок.

Результати роботи Переможці та призери районних та обласних олімпіад

рік	Районна олімпіада к-ть	Обласна олімпіада к-ть
2005 – 2006	2	
2006 – 2007	1	1
2010 – 2011	3	
2011 – 2012	2	1
2012 – 2013	3	1
2013 -2014	2	2

Такої унікальної кількості видів народного мистецтва, які є в Україні, немає в жодній країні світу. Тому вчителю трудового навчання дуже легко розвивати у дітей почуття прекрасного, формувати високі естетичні смаки, вміння розуміти та цінувати витвори мистецтва, пам'ятники історії та архітектури, красу та багатство рідної природи на прикладах національних традицій нашого народу.

Традиції, звичаї та обряди, як і рідна мова, - "це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, одну націю... Хто його знає, чи не є саме ця близькість звичаїв тим цементуючим матеріалом, що перемагає своєю міццю всі інші сили, які працюють на руйнування єдності нашого народу" (Олекса Воропай).

Отож засвоєння, зберігання і розвиток дітьми традицій і звичаїв українців є важливим засобом зміцнення національної свідомості, згуртування і єдності всієї нашої нації. У народі побутує повір'я: той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. З цього приводу Олекса Воропай писав: "Він блукає по світу, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та пристановища, бо він загублений для свого народу". Ці мудрі слова – серйозне застереження легковажним людям, які ще й сьогодні нехтують народними традиціями і звичаями.

2. Методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей учнів на уроках трудового навчання з елементами національного виховання

Головною умовою виховання учнів на уроках трудового навчання з урахуванням традицій українського народу є насичення основного матеріалу спеціальними знаннями, що розширюють національний світогляд, формують національне світосприйняття та пробуджують національне почуття школярів.

В умовах відродження національної культури відкриваються широкі можливості для естетичного виховання молоді. Нові фундаментальні дослідження в сфері українознавства дають багато цікавого матеріалу, який можна успішно використовувати в процесі цілеспрямованого підвищення рівня естетичного виховання підростаючого покоління. А практичний досвід свідчить про те, що естетичні й національні аспекти в трудовому навчанні можна з успіхом поєднувати. На мою думку, це створює оптимальні умови для виховання гармонійно розвиненої особистості на основі надбання національної культури.

У кожного вчителя є свій стиль проведення занять і кожен має власний метод зацікавлення дітей. Але в усіх одне завдання – зберегти і примножити скарби духовності нашого народу, пробудити національну свідомість, прищепити любов до всього прекрасного, до народу та України.

При вивченні розділів програми доцільно широко застосовувати випереджувальні завдання, що спонукатиме школярів до роботи з різними джерелами інформації (довідковою літературою, журналами, персональним комп'ютером).

Деякі ремесла мають багатовікову історію і давні традиції. Інші виникли на наших очах, буквально, в останні десятиріччя. Вони дуже різноманітні, але всі вони є частинкою історії нашого народу, його культури, його духовності. Кожна техніка вчить дитину бачити красу, виховує гордість за свій працьовитий народ, маленькою частинкою якого є сам учень.

Щоб зацікавити дітей народними національними ремеслами, бажано дібрати цікаві легенди, народні оповідки, перекази, тощо. Це додає їм

стимулу творити щось нове. На уроках трудового навчання та у позаурочний час доцільно акцентувати увагу на національних традиціях.

2.1. Технологія виготовлення виробів з аплікацією. Загальні відомості про аплікацію

Аплікація - вид художнього оформлення виробів, коли на основний матеріал відповідно до узору нашиваються /або наклеюються/ клаптики іншого кольору або волокнистого вмісту. Походить ця назва від латинського слова applicatio - прикладання, приєднання. Виникнення аплікації пов'язане з давньою культурою народів-кочівників. Безцінні твори скіфського мистецтва знайдені у численних похованнях на території України. Зокрема, збереглися фрагменти шкіряного костюма, повсті, вовняних тканин, художньо оформлених вишивкою, аплікацією тощо.

Яскравими узорами здавна оздоблювалося багато предметів побуту і господарства: шатра, господарський інвентар, одяг, взуття і предмети домашнього вжитку, виготовлялися вироби декоративно-прикладного мистецтва. Основним матеріалом для аплікації з давнину були шкіра тварин і вовна, а пізніше вовняні та шовкові тканини, шкіра, хутро, сап'ян, повсть, оксамит, шнури, тасьма, бісер, лелітки.

Вагомий внесок в практичне впровадження техніки аплікації тканиною вніс В.Ф.Заєць. Василь Федорович прискіпливо дошукується тонів і напівтонів тканини, щоб якнайкраще заграла гама кольорів; за власною, роками перевіреною технологією виготовляє фарби і "варить" у них клаптики матерії, надаючи їм того чи іншого відтінку. Часом сама тканина підказує тему. Так сталося з картиною "Соняшник" -технічно і художньо вивершеним твором у доробку майстра. Був звичайний шматок ворсистого букле, а вийшов соняшник, ніби "замріяний юнак з опущеною головою".

Художня аплікація в тканині, якою займається В. Ф. Заєць, - надзвичайно рідкісний вид народного мистецтва. Майстер мало з ким ділиться своїм захопленням. Як згадує майстер, все почалося після відвідин знайомого архітектора з Івано-Франківська, який показав свої роботи -

мозаїку, виготовлену зі скла. Тоді й прийшла думка: чи не зробити мозаїку в тканині.. Спробував. Несподівано вийшло добре.

До всього в житті цей чоловік дійшов самостійно. Не навчаючись спеціально кравецтву, став першокласним майстром декоративно-прикладного мистецтва, відомим конструктором-модельєром одягу; створив за народними традиціями понад двісті зразків жіночого, чоловічого та дитячого вбрання, стилізованого з урахуванням етнографічних особливостей того чи іншого регіону України. Ніяких художніх студій не відвідував, а досяг високої майстерності живописця. І, нарешті, досконало опанував метод художньої аплікації. Розглядаючи його картини і не підозрюєш, не здогадуєшся, що то не живопис, а художня аплікація, неповторна мозаїка в тканині.

До традицій народного костюма звертається у своїй роботі Стефанія Кульчицька. Кожен її твір свідчить про те, які великі можливості містить у собі вивчення народних стрів. Художниця використовує і розвиває традиції класичної спадщини народного одягу, його різноманітне декоративне оформлення вишивкою, аплікацією, шнуруванням, металевими прикрасами.

Верхній традиційний одяг, його своєрідне оздоблення вишивкою, аплікацією надихає художника Будинку моделей України Григорія Мепана. Він дав нове життя таким забутим нині видам верхнього одягу, як західноукраїнська гугля і чуга, і на їх основі створив емоційно виразнія гостросучасні за кроєм пальта-накидки, плащі. Орнаментовані сердаки Гуцульщини і свити Подніпров'я були творчим імпульсом у розробці цілих колекцій ансамблів "Сорочинський ярмарок", "Запорожці".

Наречена у гуглі, Гуцульщина

Найстаріша фотографія, яка збереглася. Лемка в чуге. 1870

Сьогодні в складному і багатогранному процесі розвитку українського мистецтва працюють народні і самодіяльні майстри, художники системи промислів.

В дев'яностих роках широке розповсюдження набула аплікація тканиною по дереву. Народні та самодіяльні майстри почали використовувати техніку аплікації тканиною при оздобленні столярних та меблевих виробів, а також для прикрашення інтер'єрів кімнат. Об'єктами праці в даній техніці стали кришки журнальних столиків, дверцята меблів, настінні панно, оздоблювання підлоги, яке імітувало килимове (паркетне покриття). Великий вибір гами кольорів тканини, та різні її види дозволяють створювати різноманітні декоративні вироби: сюжетно-тематичні композиції (пейзажі, натюрморти, орнаментальні мотиви), предмети вжитку (наволочки, покривала, скатертини...) Всі ці предмети вносять своєрідність та неповторність в інтер'єр.

Аплікація як художня техніка дозволяє збагатити композиційний пошук з метою найбільшої виразності, так як перед наклеюванням вирізані елементи зображення можна пересовувати до тих пір, поки не буде знайдено краще розташування. Техніка аплікації тканиною по твердій основі (дереву) називається колаж.

Аплікація на вбранні українців

Аплікація як декор на вбранні українців широко використовується в кінці XIX — середині XX ст. В період з сер. XX — кін. XX ст. аплікацію застосовували для оздоблення рідше через швидку зміну моди. Таке оформлення вбрання вже не було тією необхідною річчю, яка мала

символічне значення. На початку ХХІ ст. аплікація як оздоба набула нового використання у сучасних дизайнерів-модельєрів. Кожен регіон України має свої особливості аплікації. Аплікація як галузь декоративно-прикладного мистецтва має свої особливості декорування, технологію виготовлення і матеріали, які для цього використовуються. Територія Західної України (Волинь, Прикарпаття, Бойківщина, Лемківщина, Закарпаття, Гуцульщина, Буковина), Північної України (Полісся), Центральної України (Поділля, Середнє Подніпров'я), Південної України (Нижнє Подніпров'я), Східної України (Слобожанщина) визначає локальні та регіональні відмінності у традиційному мистецтві аплікації.

У костюмі кінця ХІХ — середини ХХ ст. поширеними були шовкова, оксамитова, хутряна, шкіряна та замшева аплікаційна тасьма; крамна аплікація; аплікаційні вовняні нитки та шнури.

Ілюстрації аплікацій дивись (додаток 1).

Словник

Бабінка — різнокольорова вузька тасьма для облямування теплих хусток.

Бархатка — торочка з бархату чи оксамиту.

Зубка — вид хвилястої стрічки, якою прикрашали жіночий одяг (с. Вишків, Долинський р-н, Івано-Франківська обл., с. Присліп, Турківський р-н, Івано-Франківська обл.).

Пасніця — обшивка спідниці (с. Птича, Дубнівський р-н, Рівненська обл.).

Пасьомка — тасьма, обшивка кожуха (с. Кремне, с. Лугини, Лугинський р-н, Житомирська обл.).

Сквидячка — кольорова стрічка для обшивки *кресаню* (с. Білич, Старо-Симбірський р-н, Львівська обл., с. Долішне, Стрийський р-н, Львівська обл.).

Фарбітка — вузька кольорова стрічка для декорування запаски (Закарпатська обл.).

Щіточка — фабрична вузька тасьма темних кольорів для обшивки країв спідниці.

Балхва — червона бавовна для прикрашання одягу.

Комір — смужка тканини певної форми, пришита до країв вирізу біля шиї.

Кўчері — аплікації з червоного й зеленого сукна (с. Заставна, Новоселицький р-н, Чернівецька обл.).

Хлўпці — червоне сукно в передніх кутах і на бокових швах кептарів (с. Заріччя, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.).

Байўрок — золота або срібна нитка, кручений дротик для оздоблення одягу.

Грідушки — китиці на передній частині сердаків (Івано-Франківська обл.).

Кутась — прикраса із вовняних ниток у вигляді кульки на верхньому сукняному одязі.

Фарбўти — фабричне нитяне мереживо для обшивки спідниць.

Кривўлька — зубчаста червона стрічка, яку нашивали по краях чорної стрічки (с. Жукотин, Турківський р-н, Львівська обл.).

Лямівка (лямўвання, облямівка, облямування) — тасьма для оздоблення одягу, головного убору.

2.2. Технологія виготовлення вишитих виробів

На уроках з цих тем учні оволодівають уміннями і навичками практичного виконання відомих і невідомих технік вишивки. Під час теоретичного навчання вони ознайомлюються із загальною теорією української народної вишивки, її історією, символічними значеннями і художніми особливостями вишивки деяких регіонів України.

Метою вивчення тем з вишивання є: оволодіння учнями трудових навичок мистецтва вишивки; формування розвитку здібностей, естетичного сприймання творів декоративно-прикладного мистецтва; розвиток зацікавленості до народної вишивки і розшифровки її символіки; розвиток

національної свідомості; ознайомлення з художніми традиціями нашого народу.

Народне мистецтво, яке передавалося з покоління в покоління, століттями завжди було і є ґрунтом для спілкування людей, джерелом пізнання історії, культури, звідти ідуть витoki творчості. Традиційні пісня і танок, легенда і казка, малюнок і художнє ремесло стали основою сучасного народного мистецтва, пов'язаного виготовленням речей, практично необхідних, зручних у користуванні й ошатних за формою та оздобленням.

Із далекого минулого прийшло до нас і рукоділля – рук діло – шиття, плетіння, в'язання, вишивання, різьблення, ткацтво. І виникло воно з любові до рідної землі і батьківської оселі, зі спілкування з навколишнім світом та потреби не стільки бачити красу, а й творити її власними руками. Вишивання як вид мистецтва існує з незапам'ятних часів. Про вишивку згадується в Біблії та “Іліаді” Гомера. Нею, за свідченням Геродота, був прикрашений одяг скіфів. Арабський мандрівник X століття у своїх розповідях свідчить, що руси теж носили вишитий одяг.

*Срібна нашивна бляшка із
антського скарбу 6-7 ст.н.е.
Вважається зображенням людини
у орнаментованій сорочці*

*Марія-Оранта з орнаментованою
хусточкою за поясом. Софійський
собор (Київ), Україна*

Зараз – особливий час. Ми звертаємося до джерел народної творчості, до народних традицій. І як радісно усвідомлювати, що вони сьогодні

оновлюються, оживають, і, мабуть, чим більше ми будемо їх знати, тим життя наше буде радіснішим, духовно багатшим.

Про вишивку складено дуже багато легенд.

Легенди

У дивовижно красивому місці, у маленькій хатинці жила чарівна україночка Василинка. Ця тендітна добра дівчинка була зачарована красою навіть маленької пелюстки від квітки, різнокольорових пір'їнок дивовижних пташок. Одного сонячного, весняного ранку дівчина, оглянувши всю красу, що навколо, відчула дивовижне піднесення: “О, якби я хотіла ці квіти, оці пташечки, оцю красу природи побачити на своєму одязі!” І вирішила Василинка оздобити свою ляну сорочку, яку зшила їй бабуся. Взяла вона ляні нитки, пофарбувала у жовтий колір в цибулинні, з калинових ягід – у червоний колір, з березових бруньок – у зелений, а з волошок – у блакитний. І вишила вона на безкінечній лінії блакитного неба – жовте сонечко, промені якого ніжно торкалися кетягів червоної калини. І коли Василинка вишивала, вона мріяла лише про одне – уберегти своїх рідних від всього злого, що є на землі. Бо вона бажала їм синього чистого неба, жовтого теплого сонця, гарячої, як червона калина – любові. Саме тому вишивки на сорочках і рушниках стали для українського народу оберегами!

Обереги для українського народу – це магічні засоби боротьби з ворожою, переважно з “нечистою силою”, охорона перед злом та поклик зберігати все духовне добро. Кожна господиня бажала оздобити свою оселю своїми неповторними рушниками, серветками, скатертинами.

***

Про чудодійну силу вишивки говориться в такій легенді

Був час, коли в селі почав люд вмирати. Від якої хвороби, того ніхто не знав. Ото іде людина і враз впаде, почорніє. Почали втікати люди із сіл і поселятись на горі (що у нас називають Новоселівка на Полтавщині). Та слідом за ними гналася і хвороба. Не жаліла ні молодих, ні старих.

А жила в селі бідна вдова Христя. Забрала пошесть чоловіка і п'ятьох дітей в неї. Тільки найменша залишилась. Але й тієї не вберегла, почала також сохнути. І тоді донечка просить матір:

— Врятуй мене, мамуню, я не хочу вмирати! Врятуй!

Одного разу прийшла до хати бабуся старенька. Вона її не знала, й не чула, коли та підійшла.

— Слава Богові! — привіталась. — Що, помирає остання? А могла б і жити.

Аж кинулась Христя.

— Як? Бабусю рідненька, як Бога благаю: спаси, порятуй хоч найменшеньку!

Взяла, певно, старенька до серця те горе і мовила:

— Повідаю тобі тайну тої страшної хвороби. Але присягни, що не обмовишся. Дітям присягай!

— Присягаю донечкою!

— Знай, що послав чорну смерть Господь Бог. Грішників багато зросло. Сказав Бог умертвити всіх, на кому нема хреста. Ти тяжко перенесла смерть родини, то дам тобі раду. Вишивай на рукаві, на пазусі і всюди хрести. Та лиш чорні або червоні, щоб здалеку чорти виділи.

Мати так і зробила. А донечка здоровішала щодень і просила маму:

— А вищий ще терен... Калину... Барвінок...

А серце Христі стискалось від болю, що людські діти мруть. Не витримала: від хати і до хати бігала і кричала:

— Шийте, шийте хрести... Вишивайте, будете жити. Рятуйтеся!

Але люди не вірили Христі. Тоді вона взяла на руки дитину і забила в дзвін на сполох. За хвилю всі збіглися.

— Не вірите! Дітей мені ваших шкода!

І зірвала з дитини сорочку. Та на очах зчорніла і вмерла.

— Вишивайте сорочки дітям і собі!

Та й впала мертвою коло донечки. З того часу відійшла хвороба з села. Люди стали ходити у вишиванках. Матері навчають вишивати дочок, а дочки — своїх дочок.

Крім того, вишивання як національна традиція сприяло формуванню у дівчат і жінок терпіння, відчуття краси.

В 2007 році кращі майстрині вишивали рушник єднання, на честь річниці соборності України. Довжина рушника становить 9 метрів. Кожна область вишивала свою частину. Для вишивання рушників майстрині використали найрізноманітніші, характерні для їхнього регіону техніки та шви: гладь, лиштву, тамбур, різноманітні мережки тощо.

Можна пригадати багато переказів, де згадується чудодійна, чарівна сила рослин. Візьмемо хоча б історію про пошуки квітки папороті, яка виконує будь-які бажання того, хто нею володіє; оповіді про чарівну розрив-траву, яка відмикає будь-які замки, чи про траву нечуйвітер. Певно, через свою пишність, буйний квіт, здатність розпускатися рано навесні зілля частіше асоціюється в народній уяві з молодістю, весною, розквітом, здоров'ям. Були, втім, і нечисті, "відьомські", "бісівські" рослини (приміром, белена, дурман, осот). Були рослини-обереги, які використовувались для захисту від нечистої сили та лихого ока. Рослинний світ, відіграючи важливу роль у світоглядній сфері традиційно-побутової культури українців, широко представлений в українській народній орнаментиці. Ми зустрічаємо рослинні орнаменти і на керамічних виробах, і в петриківських розписах, і в архітектурному декорі.

Окрему цікавість для нас становлять орнаменти на тканинах, зокрема на одязі, оскільки їхня символіка зберігає нарівні з глибокою архаїкою також і відображення тих процесів, які відбувалися в етнічній культурі українців та в українському суспільстві впродовж останніх кількох століть і особливо в XIX—XX ст. Відомий український дослідник народної орнаментики М.Селівачов вважає, що рослинне осмислення назв більшості візерунків, навіть найбільш геометризованих та абстрактних, належить до її специфічних рис. Це зауважували й інші. Але щодо орнаментів національних вишивок на одязі, то, хоча вишитий рослинним орнаментом одяг відомий за археологічними даними ще з давньоруської доби, переважати саме в народних вишивках рослинні орнаменти почали тільки з XIX ст.

Символіка в українській національній вишивці

Орнаменти

Геометричні

Геометричні орнаменти притаманні всій слов'янській міфології. Вони виникли на основі графічних символів, що мали практичне значення в житті людей: вони передавали релігійне світосприйняття та використовувались задля магічного впливу на умови свого існування та на світ загалом. Також в своїх малюнках людина фіксувала й передавала різну інформацію майбутнім поколінням. Велика кількість елементів та сюжетів орнаменту являли собою обереги, що призовані були захищати їх носія від темних сил; багато символів здатні стерти тонку грань між темним світом (Навь) та світлим (Правь); деякі являли собою пряме звернення до богів або до тих чи інших сил природи.

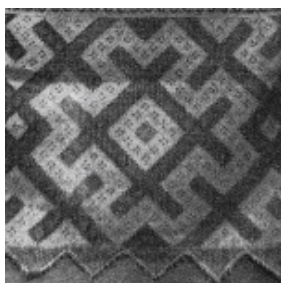
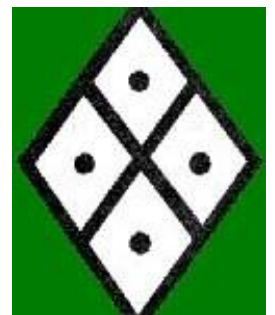
З часом первинний, магічний, зміст графічних зображень було втрачено і малюнки стали сприймати, в першу чергу, з естетичної точки зору, як прикрасу. Та в наш час, хоч він і досить матеріалізований, все більше людей цікавиться древніми духовними символами та їх значенням. Стосується це і знаків, з яких складаються геометричні орнаменти української вишивки.

Найбільш поширеними мотивами геометричних орнаментів є ромби, трикутники, квадрати, кола, хвилясті лінії, зигзаги, меандри, шеврони та різноманітні їх поєднання, з яких утворюються комбіновані мотиви.

Ромб символізує Матерію у динаміці. З духовної точки зору ромб – це «душа в окрасі» (за С.Верговським). Здавна цей знак вважають символом родючості, запліднення; символ жіночого начала в природі – Матері-Природи. В орнаменті цей символ зображується у вигляді ромба з гачками на верхній та нижній вершинах. Цей знак це називають «ромб-жаба».

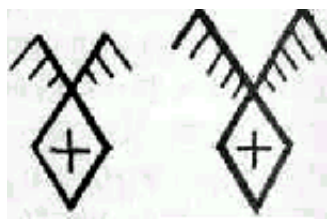
Ромб із крапками найчастіше трактують, як знак засіяного поля. А ще його вважають одним із символів запліднення. Його досить часто можна було зустріти на одязі жінок (включаючи весільне вбрання), що перебували у шлюбі перший рік. Запліднення та народження дитини вважалось основним у шлюбі. Тому свої побажання та прохання про це фіксували на сорочці.

Ромб із крапками, на кінцях якого присутні хрести, — це знак розповсюдження блага на чотири сторони. Ромб, сторони якого по кутках продовжені, а середина – відмічена (його ще називають «ромб-реп'ях»

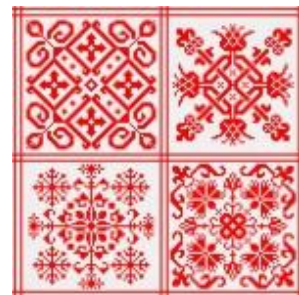
або «мала решітка»), — означає зруб, адже саме так укладались балки при будівлі хати. А ще символізує огорожену територію з вогнищем або вівтарем. Це місце перебування наших пращурів.

Перехрещений ромб – давній знак, що позначає землю – поле, ділянку, які можуть давати врожай.

Ромб із продовженими лініями зверху, що нагадують крила, — це символ Душі, і він дуже схожий

на птаха. Оскільки Душа – це згусток позитивної енергії з крилами, то й кількість пір'їн має відповідати сакральним числам (3,4,5,7,12). Вогонь душі у вишивці позначали червоними чи різнокольоровими крапками.

Квадрат, як і ромб, символізує Матерію. Та на відміну від ромба, що відображає Матерію у русі, квадрат – стійка фігура, яка позначає статичну Матерію. За допомогою квадрата зображають Землю, тому він є символом достатку, багатства, благополуччя. А поділ квадрата хрестом на чотири частини – це духовний знак родючості, плодючості.

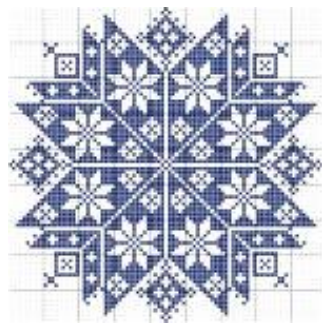
Трикутник – символ вогню, який дещо нагадує собою язик полум'я. Також це один із символів Трійці. Трикутник, вершина якого спрямована догори, — знак Духа, а зображений вершиною донизу – символ Матерії.

Трикутники, що доторкаються вершинами один до одного, нагадуючи «пісочний годинник», символізують Світ та Антисвіт. А місце їх дотику є своєрідним місцем переходу із одного світу до іншого. Інколи між трикутниками зображають лінію, що зветься «Кільцем Великого Світіння», яка символізує дзеркало, в якому один світ віддзеркалюється в іншому і навпаки.

Трикутники, які прилягають один до одного основами, утворюють ромб, про значення якого ми зазначали раніше. Та у випадку, коли ці трикутники розходяться і між ними утворюється проміжок (поясок), який в народі називають «колодязь», то таке зображення трикутників символізує зв'язок між реальним Земним та невидимим Небесним світами.

Існують зображення, які своєю формою нагадують трикутники, — це шеврони. Та, на відміну від самих трикутників, шеврони не мають основи. Шеврони, вершини яких дивляться догори, — це символ духовного чоловічого начала, а зображений вершинами донизу — знак матеріального жіночого начала. Жіночі шеврони ще є і уособленням дітородного лона, в якому виношується нове життя.

Також існує версія, за якою трикутники, згруповані попарно, є символом жіночого начала. Такі трикутники символізують собою жіночі груди і означають Велику Богиню – небесну годувальницю.

Ще однією із конфігурацій трикутника є зірка, що твориться шляхом проникнення одного трикутника в інший. Це можуть бути п'яти-, шести- та семикутні зірки. А восьмикутна зірка (октаедрон), символіка вишитого весільного рушника, утворюється від проникнення одна в одну тригранних пірамід. Хочу додати, що восьмикутна зірка є знаком духовного переродження людини, символізує шлях душі в процесі земного життя людини.

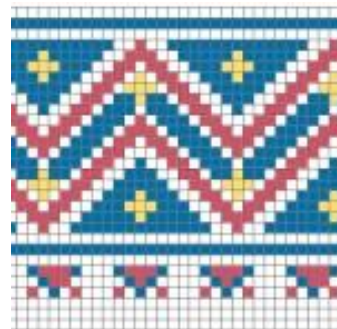

Разом такі зірки означають проникнення Духа в Матерію, є символом Гармонії між духовним світом та світом матеріального, символізують втілення Божого замислу на Землі.

До речі, п'яти-, шести- та семикутні зірки, поширені в українських орнаментах, ще мають назву «квіти-зорі». А семикутна зірка ще вважається зіркою магів та астрологів.

Коло. З духовної точки зору, коло – це символ досконалості, зо означає Дух.

Хвилясті лінії та зигзаги досить часто зустрічаються в орнаментах української вишивки. Вони є символом Води: як небесної сфери буття, так і вод «підземного світу».

Крім того, ці знаки можуть означати Змію. (Іншим, більш відомим, символом змії є спіраль). Досить часто символи Води та Змії поєднують в орнаменті разом, що означає захист води змією. А ще існує думка щодо двоїстого пояснення символів «хвилі» (за А.Голаном), згідно якої Змій є представником «підземного світу» та дійсно охороняє воду. Та разом із тим, він і сам являється оберегом і символізує запліднення, є знаком функції чоловічого начала.

Рослинні

В основі рослинного орнаменту лежить прагнення перенести у вишивку красу природи. Навіть гранично умовні узори виникли внаслідок спостереження реально існуючих форм у природі. В українській вишивці часто використовуються такі мотиви, як "виноград", "хміль", "дубове листя", "барвінок" тощо. Деякі з них несуть на собі відбиток стародавніх символічних уявлень народу. Так, мотив "барвінку" є символом немеркнучого життя, узор "яблучне коло", поділений на чотири сектори, з вишиванням протилежних частин в одному кольорі - символом кохання. У сучасній вишивці трапляється й древній символ "дерево життя", який здебільшого зображається стилізовано у формі листя або гілок.

Калина

Калина – дерево нашого українського роду. Колись у сиву давнину вона пов'язувалася з народженням Всесвіту, вогненної трійці Сонця, Місяця і Зорі. Тому і назву свою має від давньої назви Сонця – Коло. А оскільки ягоди калини червоні, той стали вони символом крові та невмирущого роду. Ось

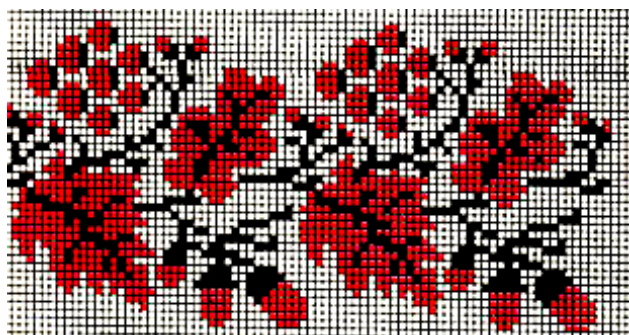
через це весільні рушники, дівочі і навіть парубочі сорочки тяжкі тими могутніми гронами.

Міцний космотворчий український ланцюжок: крапелька крові – жінка – народження – Україна – Відродження.

У полі калина.
У полі червона, -
Хорошенько цвіте.
Ой роде наш красний,
Роде наш прекрасний,
Не цураймося, признаваймося,
Бо багачко нас є.

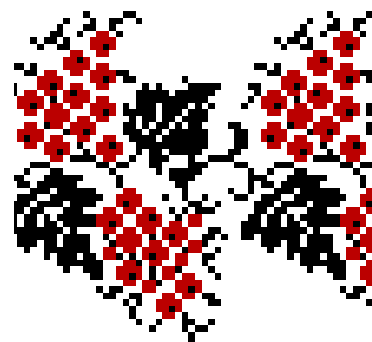
Дуб і калина

Дуб і калина – мотиви, що найчастіше зустрічаються на парубочих сорочках і поєднують у собі символи сили і краси, але сили незвичайної, краси невмирущої. Дуб – священне дерево, що уособлювало Перуна, бога сонячної чоловічої енергії, розвитку, життя. Про калину ми вже говорили як про дерево роду. Отже, хлопці й молоді чоловіки мали на собі чудовий оберіг життєдайної сили свого роду.

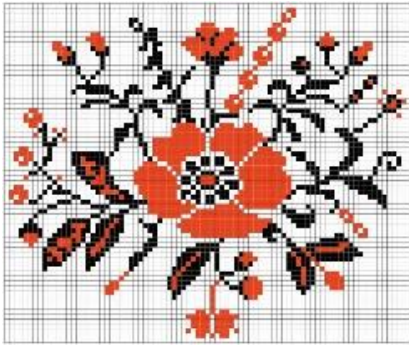
Виноград

Символіка винограду розкриває нам радість і красу створення сім'ї. Сад-виноград – це життєва нива, на якій чоловік є сіячем, а жінка має обов'язок ростити і плекати дерево їхнього роду. Мотив винограду бачимо на сорочках Київщини, Полтавщини. А на Чернігівщині виноград в'ється на родинних рушниках.

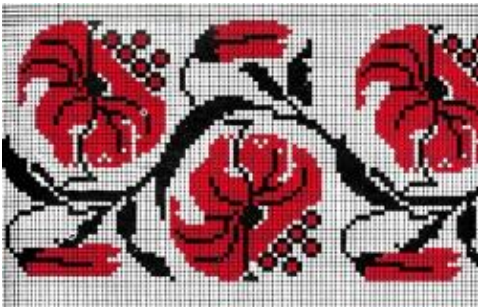

Мак

З давніх-давен на Україні святили мак і ним обсівали людей і худобу, бо вірили, - що мак має чарівну силу, яка захищає від усякого зла. А ще вірили, що поле після битви на весні вкривається маками. Ніжна трепетна квітка несе в собі незнищенну пам'ять роду. Дівчата, в сім'ї яких був загиблий, з любов'ю і сумом вишивали узори маку на сорочках, а на голови клали віночки з семи маків, присягаючи цим зберегти й продовжити свій рід.

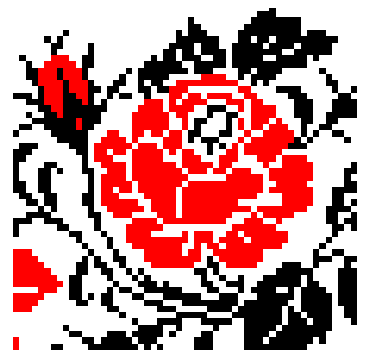
Лілія

Таємницю життя приховує в собі і квітка лілія. В легендах квітка лілії – то символ дівочих чарів, чистоти та цноти. Вишита квітка лілії допоможе розгадати таємницю цих чарів. Якщо пильно придивитися до контурів геометричного узору, то вимальовуються силуети двох пташок – знаку любові та парування. Крім квітки, невід'ємною частиною орнаменту є листок і пуп'янок, що складають нерозривну композицію триєдності. У ній закладено народження, розвиток та безперервність життя. В орнаменті лілію неодмінно доповнює знак, що нагадує собою хрест. Він – магічний, тому й благословляє пару на утворення сім'ї. Адже хрест є прадавнім символом поєднаних сонячної батьківської та вологої материнської енергій. Іноді над квіткою вишиті краплі роси, які також означають запліднення. Та чому ж саме лілія є жіночим символом? А тому, що вона сама є суттю вологої енергії. Це підтверджує й давня назва квітки – крин, - порівняймо цю назву з однокореневим словом криниця.

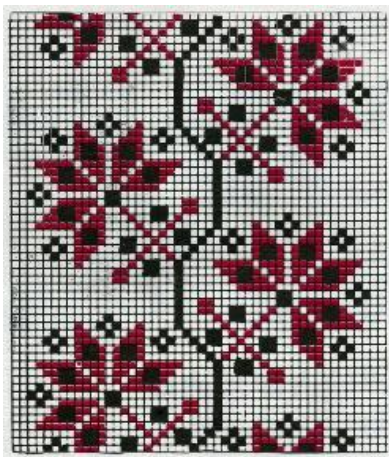
Ружа

Пишні ружі рясно розквітли на сорочках і рушниках багатьох областей України. Мотив ружі

вважається не досить давнім, а деякі дослідники твердять, що зображення цієї квітки було запозичене, ба навіть бездумно занесене з банальних фабричних зразків. Та чи насправді це так? Ружа – улюблена квітка українців, її дбайливо плекали під вікнами хати, адже ця квітка нагадує Сонце. Промовте слово ружа, і ви знайдете в ньому древню назву Сонця – Ра. А може воно означає вогненну кров, бо староукраїнська назва крові – руда. Узори з ружами укладалися за законами рослинного орнаменту, що означало безперервний сонячний круг з вічним оновленням.

Хміль

Узори, що нагадують листя хмелю, відносяться до молодіжної символіки. Крім центральної України, вона поширена на Поділлі та Волині. «Хміль» дуже подібний до символіки води та винограду, бо несе в собі значення розвитку, молодого буяння та любові. Можна сказати, що узор хмелю – це весільна символіка. Народна пісня підказує, що «витися» - для хлопця означає бути готовим до одруження, так як для дівчини заміж іти – це «пучечки в'язати».

Берегиня

Берегине, хто ти? Тебе створив народ такою загадковою, багатоликою, незнаною квіткою, що тримає в собі материнську силу жінки. Ти сама Мати-природа, яка несе в світі і суть створення, і суть захисту, а через це – вічне оновлення та гармонію життя. Ось ти чарівна квітка-пані, що береже біле, червоне та чорне зерно, зерно духу, крові та землі-плоті, готової у цю мить

розлетітися (вибухнути) у космосі для зародження нового життя. Твоє віття-руки обтяжене земним насінням розвитку, але тільки ти сама знаєш час того магічного помаху-засіву. Берегиня – дорогий нам символ, поширений всією Україною. Вона і життєтворча Мати-природа, і жінка-Мати, яка дарує світові сина, і Дерево життя, що сформувало із мороку космосу чітку систему Всесвіту. І при всій свої величності та могутності скромно прикоренилося у земному горнятку, аби ще раз нагадати, що кожне живе створіння – часточка неподільна і нерозривна загальної схеми буття.

Зооморфні (тваринні)

У вишивках зооморфних (тваринних) орнаментів зображуються: кінь, заєць, риба, жаба; з птахів - півень, сова, голуб, зозуля; з комах - муха, метелик, павук, летючі жуки. В багатьох випадках зооморфні орнаменти є своєрідним, властивим саме цій вишивальниці, зображенням, в якому відбивається її індивідуальне бачення узору. У подібних орнаментах виступають у різноманітних часто химерних сплетеннях (однак з збереженням традиційних вимог до композиції) заячі та вовчі зуби, волове око, коропова луска, баранячі роги тощо.

2.3. Технологія виготовлення виробів в'язаних гачком та спицями

В'язання гачком та спицями - як вид декоративно-ужиткового мистецтва має мету зацікавити дітей розвинути в них прийоми та навички роботи технікою плетіння гачком, залучити учнів до творчості та привити любов до національних традицій.

Історія в'язання налічує декілька сотень років і є самобутнім явищем декоративно-ужиткового та народного мистецтва України. Найдавніші плетені пам'ятки як українські, так і європейські важко датувати, оскільки їх аналіз ведеться на базі археологічних знахідок, архівних та історичних матеріалів. Трикотажне виробництво є доволі новою галуззю порівняно з ткацькою, історія якої сягає тисячоліть. Тому історичні та культурологічні аспекти цієї проблеми ще недостатньо вивчені, особливо українською наукою та мистецтвознавством. Історію європейського трикотажу зарубіжні автори починають ґрунтовно опрацьовувати з другої половини XVIII ст., історія ж українського в'язання привертає увагу вітчизняних науковців лише в другій половині XX ст. Щодо витоків давньоукраїнського в'язання, то такої праці не існує серед доробку, а ні вітчизняних, а ні зарубіжних науковців. Відтворити одяг населення давньої України, проаналізувати матеріал, сировину, знаряддя для виготовлення, розглянути способи декору спробували І.Кодлубай, О.Ноги. Досить вагому інформацію про давнє плетіння (переважно як техніку) викладає З.Васіна. Дані про знаряддя виготовлення одягу, серед якого гачки та спиці, наводять вітчизняні автори здебільшого в працях, що стосуються давньої археології України. Можна лише припустити, якою технікою виготовляли вироби – плетельною чи в'язальною, оскільки візуально полотна схожі між собою, однак автентичних зразків не збереглося. Зарубіжні дослідники історії в'язання взагалі не згадують про його існування на теренах давньої України, що вносить деякі суперечності, зважаючи на наукові твердження вітчизняних вчених. Тож, історія українського плетіння відрізняється від історії розвитку європейського з певних об'єктивних причин.

Плетіння (сучасний трикотаж) є невід'ємною частиною історико-культурної спадщини України і заслуговує уваги поряд з такими дослідженими та опрацьованими видами декоративно-ужиткового мистецтва, як ткацтво, прядіння та вишивка.

В'язання, плетіння як вид рукоділля – це ручне виготовлення різноманітних виробів одягової та інтер'єрної групи виробів з ниток на дротах (двох чи п'яти спицях) або за допомогою гачка. Належить до текстильної техніки, основною характеристикою якої є можливість утворити ряд петель з нитки різного ґатунку (вовна, бавовна, шовк, синтетика) необмеженої довжини. Із появою спеціальних в'язальних машин речі починають виготовляти механізованим методом і в'язання виступає як вид текстильної промислової галузі.

Найдавнішими матеріалами, які використовували первісні люди в період пізнього палеоліту (Старий Кам'яний вік: XXV тис. до н. е. – X-IX тис. до н. е.) для прикриття тіла, були шкура та хутро диких звірів. Вони виступали у ролі шматка матерії, а смужки шкури були як нитки та шнурки. Процес обробки такого матеріалу вимагав певних знань та вмінь, а розвиток одягового виробництва диктував нові техніки і знаряддя праці: ножі, скрябачки, шила, голки тощо. Наприклад, у Мізинській стоянці на Десні (Чернігівщина) було віднайдено кістяні голки з просвердленими дірочками, датовані 25 тис. р. до н.е.

В'язання належить до текстильної техніки, зразки якої – кручені нитки, глиняні пряслиця, частини дерев'яних веретен періоду Трипільської культури (епоха енеоліту: V-IV тис. до н. е. – III тис. до н. е.) – було віднайдено на теренах давньої України. Плетіння як техніка з'явилося раніше, ніж ткання, і стало основою виникнення таких ремесел, як прядіння, ткацтво та в'язання (трикотаж). Уже в археологічних пам'ятках періоду

пізнього палеоліту було знайдено перші знаряддя для плетіння. Основним поштовхом до появи плетених (як техніка) виробів, а відповідно і розвитку, став наприкінці X-IX тис. до н. е. перехід суспільства від полювання до нових методів отримання продуктів харчування – рибальства, птахоловства, що викликало потребу в сітях, снастях, кошиках. У палеоліт, наприклад, ловили рибу не тільки „удицею”, а й плетеною гачком сіткою – „мережею”, від чого і пішла назва різновиду плетіння – мереживо. Первісним матеріалом для плетіння була дика кропива, згодом починають використовувати кору, дерев'янисті волокна, волокна рослин та шерсть тварин, що в епоху неоліту (VII-VI тис. до н. е.) призводить до появи прядіння, яке стало основою для зародження та розвитку ткацтва, а згодом і в'язання. Існують декілька гіпотез та припущень, що стосуються найперших в'язаних виробів з вовни, але вони не мають жодного документального підтвердження. Одне із припущень представляє Пенелопу з „Одіссеї” Гомера як в'язальницю (III – II тис. до н. е.), коли вона щонаочі розпускає виготовлений нею килим (саван). Саме в'язане полотно надається до розпуску, а з цієї самої нитки можна виробляти речі декілька разів і кілька разів їх розпускати.

Цікавою є гіпотеза щодо в'язаного одягу Ісуса Христа: із залишків червоної пряжі Діва Марія вив'язала сорочку Ісусові, яку перев'язувала щорічно і яка в результаті перетворилася на червоний хітон. Саме цей процес в'язання зображено на полотні XIV ст. «Діва Марія з в'язанням» майстра Бертрама, що знаходиться в Галереї мистецтв у Гамбурзі. Існує припущення щодо жіночих суконь Давнього та Середнього Єгипетського царства (III тис. до н. е. – II ст. н. е.): вони були виготовлені технікою в'язання, оскільки дуже щільно облягали фігуру. Цікавою є версія щодо арабської техніки в'язання на рамах, яка вважається найдавнішою. Ця техніка, на нашу думку, дуже нагадує техніку «брання», якою наприкінці XIX – початку XX ст. виготовляли в деяких регіонах України (волинське Полісся, Бойківщина) очіпки, пояси та панчохи. Подібний спосіб плетіння був відомий ще у Єгипті в II тис. до н. е., а згодом поширився і в країнах Західної Європи. Припускаємо, що в'язання на рамах було перехідним етапом від ткацтва до плетіння на дротах, а створені на рамах вироби зовні практично не різнилися своєю фактурою від вив'язаних згодом за допомогою дротів. Вважається, що в'язання пішло з країн Арабського Сходу, а через Іспанію та Італію потрапило в країни Західної Європи, де набуло розвитку і популярності. Найстаріші в'язані вироби з коптських могильників віднайшли під час археологічних розкопок у Єгипті. Знову ж таки, немає серед науковців одностайної думки щодо датування перших в'язаних виробів. Деякі джерела вказують на III тис. до н. е., інші – на V-VI ст. н. е. Знайдені дроти зі слонової кістки з Галії (колишня провінція Риму, тепер – територія сучасної Франції) завдовжки 28 см та плетені деталі з римських теренів датовані початком II ст. н. е.. Польська дослідниця І.Турнау вважає, що найдавніші плетені з вовни речі – це шкарпетки та інші дрібні коптські вироби з перших століть н. е. Правда, невідомо, використовували шкарпетки у щоденному вжитку чи їх давали тільки для поховання. За твердженням дослідників Д.Бернхем та М.Халд, ці вироби з коптських гробниць початку ери були виготовлені не за допомогою дротів, а технікою голкового стібка, що так само належить до

в'язальної техніки. Ця техніка наближена більше до техніки шиття, ніж до техніки ткання, а за своєю методикою виконання (накручування, протягування, утворення петель) нагадує техніку в'язання гачком. У даному разі роль гачка виконувала довга голка з дерева, слонової кістки чи рогу. Виконані таким способом вироби призначалися тільки для власного користування, оскільки техніка голкового стібка була клопіткою і вимагала багато часу. Очевидно, це стало поштовхом до удосконалення технологічного процесу в'язання: довгу голку замінили двома дротами.

Перші відомості про наявність плетених (як техніка) виробів на теренах давньої України стосуються періоду пізнього палеоліту – плетені сіті, верші та загороди, коли населення перейшло до нових форм полювання та добування їжі. Про це свідчать настінні рисунки з пісчаника Кам'яна Могила на р. Молочна, де зображено різноманітні загорожі, рибальські сіті. У Мізинській стоянці віднайдено голки-спиці, що підтверджує перші спроби давніх людей займатися плетінням. Великі голки з кістки та дерева також було віднайдено на стоянках Середньодніпровського басейну. На Сурському острові на стоянках біля Дніпра (досліджені В. Даниленком) виявили кістяну голку для виготовлення рибальських сітей. Про плетиво періоду пізнього палеоліту за межами прадавньої України свідчать віднайдені жіночі скульптурки на території давньої Німеччини. У період неоліту (VII-VI тис. до н. е. – V-IV тис. до н. е.) техніка плетіння вдосконалюється і її починають застосовувати у виробництві одягу за допомогою голок або гачків, які виготовлені з кістки чи рогу і становлять найчисельнішу групу знарядь праці.

Наступні в'язані вироби з теренів давньої України датуються IV тис. до н. е. – першою половиною III тис. до н. е. (епоха енеоліту: мідно-кам'яний вік) і належать до періоду Трипільської культури, коли ткацтво вже набуло на цих землях високого розвитку, а виробництво металу поширилось практично на всіх теренах Правобережної України. Носієм такої інформації виступає керамічний посуд, на якому було виявлено відбитки тканин, виготовлені ткацькою та в'язальною технікою, оскільки автентичні зразки цих тканин не збереглись. Також було віднайдено гачки для в'язання, що належать до археологічних знахідок з вищезначеного періоду. В епоху енеоліту набувають ритуального та магічного значення плетені жіночі головні убори, тимчасом як у повсякденному побуті носять хутряні або шкіряні шапки. Традиція прикривати волосся (сакральна та функціональна) збереглася в Україні з давніх часів і до початку XX ст. Плетений одяг (як техніка) використовують для ритуальних обрядів: весняного та осіннього циклів. Плетений з рослинних волокон, він покриває тіло повністю або частково, а по низу оздоблений такими ж волокнами на зразок бахроми. Щодо плетених або в'язаних сіток, в які жінки вкладали волосся, можна стверджувати, що вони є прототипом волосників періоду Київської Русі та сіток епохи Ренесансу. На статуетках доби пізнього палеоліту існує зображення головних уборів, вив'язаних на зразок середньоазійських шапочок – «кулутів»: на тім'ї вив'язуються по колу, а далі прямокутником до плечей. Населення Трипілля мало тісний зв'язок з культурами інших держав – Середномор'ям, Месопотамією, Малоазійськими країнами і навіть Єгиптом, а також багато спільного з культурами Балканського півострова та Малої Азії, що взаємовплинуло на розвиток обох сторін. Початку II тис. до н. е. стосуються згадки про плетені вироби з вовни, що пов'язані з високорозвиненим виробничим комплексом катакомбних племен (епоха бронзи: III тис. до н. е. – II-I тис. до н. е.). Саме цей період характерний формуванням основних складових слов'янського одягу. Найдавніші археологічні знахідки, що дають уявлення про первісні складові одягу,

належать до VII-VI ст. до н. е. Зі скіфського періоду (VII ст. до н. е. – III ст. до н. е.) було віднайдено в'язальний мідний гачок з акрополя Кам'яного городища, що свідчить про використання в'язаних речей у побуті давнього народу: вироби переважно виготовлялись з вовни, льону та коноплі. Серед пам'яток черняхівської культури (анто-склавинський період: II-III ст. н. е. – V-VII ст.) виявили гострі кістяні дроти для вив'язування окремих деталей одягу, що підтверджує в'язання на цих теренах. Саме цим періодом датуються і дитячі в'язані шкарпетки, віднайдені в коптському могильнику в Єгипті.

Можливо, техніку в'язання завезли скіфи з Арабського Сходу, оскільки вони були індоєвропейцями, представниками іраномовних кочовиків, які принесли нову культуру. В'язані речі могли бути предметом імпорту внаслідок торгівлі з грецькими колоніями у Причорномор'ї. Саме ці колонії вже у V ст. до н. е. стали першими організованими центрами торгівлі. На терени давньої України приїжджали також купці з Персії, Індії, а народи Причорномор'я мали зв'язки з Іраном та Єгиптом. Визначити конкретно, якою технікою – на рамах, голковим стібком чи дротами були вив'язані ці вироби, неможливо, оскільки автентичних зразків не збереглося. Вірогідно, при виготовленні одягу використовували техніку голкового стібка, як і для виробів з коптських могильників. Можна припустити, що на землях давньої України в'язання існувало приблизно в той самий період, що й у Єгипті, а виробничий одяговий комплекс був на високому рівні, про що свідчать археологічні розкопки.

У VII ст. н. е. на території давньої України з'являються арабські купці, що стало наслідком великої азійсько-середземноморської торгівлі, яку організували араби. Вже у цей час одяг набував і чужоземних рис в результаті торгівельно-обмінних відносин. Це позначилося на подальшому розвитку мистецтва, на яке мали вплив культурні тенденції Сходу. Надалі в історії давньоукраїнського в'язання з'являється велика прогалина – інформація відсутня аж до XI ст., часу утвердження Київської Русі (IX –

початок XIII ст.). У цей період яскраво виступає самобутня культура княжих часів з місцевими, народними елементами, але з ознаками чужорідних впливів. Спочатку це були орієнтальні впливи, згодом візантійські та європейські. Найважливішим центром у X ст., на який орієнтувалося образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво Русі, була на той час Візантія. Найдорожчі тканини для виробництва одягу для князів та знаті привозили саме з Візантії (перші тканини з'явилися на Середньому Подніпров'ї вже в VI ст.) та Арабського Сходу. Більша частина населення, особливо сільської місцевості, використовувала доморобний матеріал, сировиною для якого слугували вовна, льон та конопля, заможні мали змогу купити дорогі привозні тканини. Наприкінці X ст. центром ремісництва стає Київ, де працюють майстри-спеціалісти понад 60 професій. У цей період домашнє виробництво поступово переходить у ранг ремесла, особливо ті галузі, які пов'язані з виготовленням одягу. Між ремісниками теж відбувається диференціація: вони поділяються на сільських, вотчинних та міських, що впливає на якість та асортимент виробів. Сільські ремісники працювали на частину сільського населення, вотчинні – на господаря (тобто були феодално залежні), міські працювали на міський ринок. Якщо сільські ремісники дотримувались традицій, застосовували доморобний матеріал та сировину і менше піддавались новомодним віянням, однак відставали у технологічному процесі, то міські ремісники мали змогу виготовляти речі з привозного матеріалу, використовуючи чужоземні зразки високого ґатунку. У свою чергу, завдяки консерватизму сільських ремісників збереглися традиції народного одягу, тимчасом як у містах вони знівельовалися. У селах з натуральним господарством, де не було поділу на майстрів-спеціалістів, аж до XIX ст. усі роботи виконувались в одній родині. У традиційний український одяг проникають раніше не відомі елементи та декор, що спричинило втрату первинності їхнього змісту та призначення. Надалі це відбилося на розвитку одягового ремесла та національного вбрання загалом. Сталі форми і традиції збереглися до XIII ст. – початку золотоординської

навали, що вплинула на подальший розвиток культури та мистецтва України. Саме періоду Київської Русі належать згадки про щільноприлягаючі покриття голови, що називалися «клобуки» чи «каптурі» – церковні головні убори. У дещо видозміненому вигляді їх виготовляли на продаж ченці Києво-Печерського монастиря. Такі покриття голови, а також сукняні ковпаки були присутні і в чоловічому одязі княжої доби. У міському чоловічому строї побутовали й плетені вовняні шкарпетки, що мали назву «копитця». Такі ж «копитця» носили і жінки, одягаючи їх босоніж. Використовувались в одяговому комплексі, окрім шкіряних, і в'язані пояси, якими підперезували сорочки. Й надалі жінки приділяють увагу волоссю, яке мало магічне та ритуальне значення, що формувалось на підставі древніх язичеських обрядів, які зобов'язували жінку прикривати волосся, та пов'язаними з ними головними уборами. Серед жінок суспільної верхівки були поширені очіпки з сітки, так звані «волосники», «чепці», «повойники», які сплітали з золотих або срібних ниток. Бідніші верстви виготовляли ці головні убори з дешевої тканини та пряжі. Такого типу очіпки, тільки з лляних чи бавовняних ниток, зустрічаються у деяких етнографічних комплексах України кінця XIX – початку XX ст. Для містян і селян в'язаним доповненням до одягу були рукавиці та шкарпетки. Багаті верстви суспільства теж носили рукавиці, але з пряжі високого ґатунку, щедро оздоблені золотим галуном та бахромою. Ще одним елементом одягу періоду Київської Русі, який дійшов до нашого часу у дещо зміненому вигляді, є браслети – наручі, які носили заможні жінки. Ця деталь одягу – прикраса, не була дуже поширеною, зазвичай привозили купці та торговці. Служили браслети для підтримки на зап'ястях широких рукавів полотняної сорочки і виготовлялись з металу. Вони є своєрідним прототипом таких самих браслетів, але з вовни – «поручі», «нараквиці», що є складовими одягового етнографічного комплексу Гуцульщини та Закарпаття кінця XIX – початку XX ст. Прийняття християнства створило умови для розширення економічних та культурних контактів Русі не тільки з Візантією, а й з романським Заходом. У XII – XIII ст. стратегічним торгівельним партнером

Київської Русі стає Західна Європа, вплив якої особливо проявляється на західноукраїнських землях (Червона Русь, Галицька земля) через Німеччину та Угорщину. Ще в період давньої Русі одяг селян та бідноти суттєво відрізнявся від одягу знаті й міщан, залишаючись архаїчним у крої та декорі, що надалі вплинуло на збереження видів народного промислу, зокрема в'язання. Окрім того, про одяг знаті збереглося більше задокументованих даних, ніж про одяг бідних верств населення, оскільки літописці та живописці приділяли увагу панівним колам. Загалом широкі верстви населення продовжували використовувати для виробництва одягу доморобні матеріали, а багаті прошарки надавали перевагу привозним дорогим тканинам. Саме поєднання традиційних форм одягу та матеріалів із запозиченими і створило єдину культурну цілісність, що переросла у своєрідний стиль, який особливо розвинувся на західноукраїнських теренах впродовж усіх наступних століть. Щодо пам'яток в'язання Західної Європи V-XII ст., то археологічних чи документальних підтверджень існування плетіння на дротах у цей проміжок часу, як і на давньоукраїнських теренах, існує дуже мало. Переважно це були вироби для покриття голови та рук, зазвичай невеликих розмірів та однокольорові. Найчастіше зустрічаються відомості про літургійні шовкові, рідше лляні рукавиці романського періоду, які використовували у VI-VII ст. під час літургій. Надалі широко застосовуються в'язані рукавиці у Середньовіччя, у тих країнах, де сповідувалась католицька віра. Спочатку вони виготовлялись для церковного призначення здебільшого в білих кольорах, пізніше – у чорних, червоних, зелених та фіолетових. Це залежало від виду богослужіння, під час якого вони використовувались. Літургійні рукавиці відрізнялись від виробів щоденного вжитку кольором і орнаментикою, а згодом формою та висотою: коротші – до зап'ястя, довгі – до ліктя. Рукавиці знаті та духовенства прикрашались дорогоцінним камінням та золотом. Застосування в'язаних рукавиць під час католицьких богослужінь запобігло занепаду і посприяло розвитку в'язального ремесла. Окрім церковного призначення, в'язані

рукавиці були атрибутом світського одягу, особливо в Середньовіччя, і набули поширення як предмет розкоші та невід'ємний одяговий аксесуар верхівки суспільства. Вони служили не тільки покриттям рук та долоней, віддзеркалюючи соціальний стан їх власника, а мали ще й символічне значення. Лицарі прагли отримати від „дами серця” в дарунок рукавичку як підтвердження її уваги та симпатії, а кинута суперникові рукавиця була викликом на двобій. Також удостоювались її при посвяті в лицарі та присвоєнні єпископського сану. У рукавичках не можна було заходити до собору, а подавання руки в рукавиці при привітанні вважалося неприпустимою помилкою етикету. Тому дуже часто праву рукавицю чоловіки носили в руці або за поясом. Для власних побутових потреб рукавиці вив'язувалися в домашніх умовах, а високої якості і філігранної роботи – в монастирях та знавцями цієї справи. Із прийняттям та розвитком християнства в Київській Русі та зважаючи на самотність традиційного костюма рукавиці не набули поширення на цих землях ні в церковному, ні у світському застосуванні, а відповідно не розвивалось інтенсивно і в'язання. Щодо техніки та матеріалу, які використовувались для виготовлення в'язаних виробів у цей період, то вони практично не змінювались до XIII ст. Покриття рук, ніг та голови зазвичай в'язались двома дрютами. Найбільшою складністю при в'язанні було моделювання форми виробу, яке полягало у зміні його ширини, що вимагало правильного розрахунку петель. Особливо це проявлялось при виготовленні рукавиць, тому дуже часто їх виконували технікою голкового стібка. Для вищих верств суспільства використовували як сировину шовкову пряжу, а для простішого люду – вовну та льон, залежно від географічного розміщення країни. Про в'язані панчохи цього періоду є лише одна згадка про знахідку з території Швейцарії VII та XII ст. н. е. Можливо, вони виконані технікою голкового стібка, оскільки це пов'язано з тим, що до XVI ст. у костюмі Західної Європи побутовали панчохи, виготовлені з цупкої тканини або зі шкіри, так звані «панчохи-шоси». Ноги також обмотували від ступні до коліна вузькими смугами матерії. З XII ст.

суцільні панчохи-пantalони розділяються на pantalони і довгі панчохи, які між собою з'єднуються шнурками. Вірогідно, що пара панчіх, знайдена в Швейцарії, була першою спробою удосконалити покриття ніг. Саме період кінця XII – першої половини XIII ст. характерний інтенсивним розвитком ремесел, пов'язаних з виробництвом одягу. Готична мода та силует диктують нові матеріали, нові прийоми виготовлення одягу та вдосконалення самої техніки шиття. Одяг, що складався з незшитих кусків тканини, набуває нових форм завдяки розвитку кравецтва. Створення одягу стає фаховим ремеслом, яким професійно починають займатися кравці, що сприяє еволюції конструювання. В історичному костюмі XIII ст. вперше з'являються вшивні рукава, які прив'язували до основної форми шнурками, для об'єму використовують виточки, а крій тканини уможливив створювати фасони одягу незалежно від ширини ткацького верстата. Готичний стиль був першим загальноєвропейським стилем, який знайшов своє відображення і в костюмі Галицько-Волинського князівства, але з притаманними йому самобутніми місцевими рисами. Надалі історія моди, кравецтва та в'язання на західноукраїнських теренах нерозривно пов'язана з усіма економічними та політичними подіями, що відбуватимуться у Європі та в державах, до складу яких належатимуть території Західної України. Отож, проаналізувавши період з найдавніших часів до середини XIII ст. н. е., можна зробити певні висновки щодо розвитку в'язання. Насамперед, датування перших плетених виробів, як давньоукраїнських, так і європейських, становить труднощі через відсутність автентичних зразків, а розбіжності в датах коливаються від III тис. до н. е. до V ст. н. е.

Існують деякі гіпотези, припущення щодо перших зразків плетених виробів, які, однак, не мають документального підтвердження (Пенелопа-в'язальниця, єгипетські сукні). Цікавою є версія про арабську техніку в'язання на рамах, яка, гадаємо, могла бути перехідним етапом від ткацької техніки до плетіння на спицях. На наш погляд, вірогідна подібність цієї техніки з давньоукраїнською технікою «брання». Цей призабутий сьогодні

вид ремесла («брання») має, вважаємо, давнє походження та глибоке коріння. У європейських дослідженнях з історії в'язання підтверджені факти стосуються перших століть н. е. (II – V ст.). Вони вказують на знахідки (плетені дитячі шкарпетки) з коптських могильників у Єгипті. Та немає у цих працях жодної інформації про існування в'язання на давньоукраїнських теренах, хоча вітчизняні науковці подають такі відомості, датуючи їх IV тис. до н. е. – III ст. до н. е., а про існування плетіння як техніку свідчать пам'ятки ще з часів палеоліту.

Щодо цих розбіжностей: підтверджений факт наявності в'язаних виробів на давніх землях України у зазначений період, але виконаних, можливо, не спицями, а технікою голкового стібка або на рамах, як і у Європі. Свідченням існування в'язання із застосуванням допоміжних предметів (на відміну від техніки плетіння, яка їх не вимагає) є знахідки кістяних дротів, гачків з територій давніх стоянок. В'язання мало місце на прадавніх українських ареалах раніше, ніж на європейських, або у той самий період, оскільки тут побутовував високорозвинений виробничий одяговий комплекс. Це спростовує твердження зарубіжних дослідників про те, що в період раннього палеоліту на теренах Східної Європи, і на прадавній Україні зокрема, не існувало людності. І в українській історії, і в європейській інформація про плетені речі V ст. н. е. і аж до XI ст. н. е. практично відсутня. Лише з XI ст. у Київській Русі в традиційному українському костюмі з'являються в'язані речі – «клобуки», «копитця», «волосники» тощо.

**Так виглядали панчохи
представників
аристократії Іспанії у XVI ст.**

У Західній Європі в'язані вироби були більш популярними, що пов'язано з модними тенденціями в європейському костюмі та поширенням католицизму. Відповідно і розвиток в'язання на теренах давньої України та країн Західної Європи пішов у різних напрямках. Сировиною, з якої виготовляли плетений одяг, для бідніших верств населення слугували вовна, конопля та льон, для багатих – шовк, вовна найвищого гатунку з використанням золотих і срібних ниток та дорогоцінного каміння для оздоблення.

Тож з кінця XII – початку XIII ст. починається новий етап у створенні одягу, зокрема в'язаних речей. Саме цей період характерний інтенсивним розвитком ремесел, пов'язаних з виробництвом одягу, з'являються нові матеріали, які вимагають новітніх технологій та форм одягу. Готичний стиль стає загальноєвропейським і позначився також на костюмі західноукраїнських земель, який сформувався під впливом чужоземних культур, зберігши самобутність місцевого колориту.

Добірка «в'язального» живопису (додаток 2).

Володимир Денщиків. Єдина у світі людина, що створює ікони з льняної нитки. Народився 1 липня 1952 року в м. Києві. Рукотворні ікони Володимир Анатолійович створює з благословення священнослужителів. Перед створенням ікони майстер постить. Ікони освячені церквою. Все, що бачать глядачі на іконах Володимира Денщикова - деталі візерунків на окладах і ризи образів, створені з дивного матеріалу - лляної нитки (0,5-2 мм), причому кожен вузлик зав'язаний вручну, тобто без застосування технічних засобів (спиць, гачків і т.п.). Всі роботи майстра виконані за церковними канонами в єдиному екземплярі і кожна налічує від одного до декількох мільйонів вузликів. Така техніка унікальна і не має аналогів у світі. Фахівці називають Володимира Денщикова основоположником нового виду іконотворчості. Над

створенням ікони розміром 40х50 автор трудиться від 3 до 6 місяців. Роботи майстра експонувалися на виставках Німеччини, Австрії, Угорщини, України і в Криму. Вони також знаходяться в приватних колекціях України, Росії, Чехії, Угорщини, Німеччини та США. Усі ікони діючі, вони живуть і допомагають людям, наприклад, в Храмі-маяку селища Малоріченське в соборі Миколи Чудотворця. У липні 2010 р. ікона «Розчулення» була принесена в дар Святішому Патріарху Московському і Всієї Русі Кирилу. У травні 2011 р. ікона «Святий Благовірний князь Володимир» вручена Блаженнішому Митрополиту Київському і всієї України Володимиру. На виставці в Києво-Печерській лаврі роботи пройшли експертну оцінку та отримано пропозицію представити роботи у складі національної експозиції в Парижі.

Роботи Володимира Денщикова (додаток 3).

Легенда

Про в'язання розповідає одна з легенд Древньої Греції.

Афіна Паллада була однією з найбільш шанобливих богинь. Вона давала людям мудрість і знання, учила їх мистецтвам і ремеслам. Всі дівчата Древньої Греції, без виключення, почитали Афіну за те, що вона учила їх майстерності рукоділля. Серед майстринь, що ткали прозорі як повітря тканини, славилася Арахна. Вона гордилася своїм мистецтвом і одного дня вирішила викликати на змагання саму богиню Афіну. Під виглядом сивої, страшної, згорбленої старої з'явилася перед Арахной богиня Афіна і застерегла гордячку - не можна бути вище за богів. Але Арахна не послухалася стару. Виткала вона полотно, щоб представити його на суд всіх богів. Але вони не визнали її перемоги. Нещастя Арахни не знало межі, і вона не змогла винести такої ганьби. Вона наклала на себе руки. Афіна, будучи мудрою і милосердною, врятувала дівчину. Але не залишила її жити в людському обличчі, а перетворила її на павука. І з тих пір павук Арахна вічно зайнятий павутиною. Він вдень і вночі тче свою павутину. Але не лише в міфах і легендах, але і в реальному житті люди не раз намагалися

використовувати павутину як пряжу. Так, в древньому Китаї з павутинового шовку шили плаття.

Тканину з павутини ткали жителі Парагвая. Король Франції, Людовик XIV, отримав від парламенту міста Монпельє сувенір - панчохи і рукавички, зв'язані з шовку павуків.

Крім того, дослідивши уважно тексти «Іліади» та «Одіссеї», а також деякі інші твори, вчені прийшли до висновку, що в'язання існувало ще задовго до Троянської війни. Сьогодні в'язання завоювало перше місце серед аматорок рукоділля. Накопичений тисячоліттями досвід не загубився десь серед запо рошених сторінок історії, подібно до багатьох інших цікавих фактів, але лише збагатився новими техніками, візерунками, способами.

2.4. Технологія виготовлення швейних виробів

Пристапуаючи до розмови про український народній одяг, розглянемо ті фактори, що мали і мають вплив на формування народного побуту взагалі і зокрема одягу. Головні з таких факторів є: зовнішнє оточення або природні умови, де проходило життя нашого народу; добрий клімат, багатство землі, краса краєвидів — гаї, сади та широчінь степових просторів. Культурна спадщина, що її ми дістали від своїх предків: матеріальні явища побуту та звичаї й обряди. Іншими словами — матеріальні і духовні традиції нашого народу. Культурні зв'язки, взаємини, що складаються з іншими народами. Головніший момент тих взаємин — вплив сусідніх культур. І, нарешті, останній, дуже важливий момент: мистецькі здібності народу.

Усе це разом являє собою могутню рушійну силу культурного прогресу народного побуту. Але не всі ці чинники впливають з однаковою силою по всій території України. Традиційне вбрання кожного народу є одним з найбільш масових видів його художньої творчості. Народний одяг відзначається простотою форм, стрункістю силуету, багатством і різноманітністю прикрас, насиченим колоритом. У ньому яскраво виявляється вміння народних майстрів за допомогою простих, логічних

засобів органічно поєднувати практичність і красу. Народне вбрання включає до єдиного художньо-практичного ансамблю мистецтво крою, ткацтво, вишивку, аплікацію, плетіння, обробку шкіри, металу тощо.

Багато творчої винахідливості й фантазії вклав у створення одягу український народ. Наче саму чудову природу України переносили в оздоблення костюма, в його радісну гаму народні умільці протягом століть. Робота над вбранням була певною мірою виявом мрії про прекрасне, намаганням відійти від тієї тяжкої дійсності, яка оточувала. Скажімо, вишивання — це було не просто ремесло, це вияв таланту народного, майстерності, обдарованості. Це був один з небагатьох моментів у житті селянки, коли вона могла відчувати радість творення, висловити у гамі кольорів свою віру в краще майбутнє, оптимізм.

Колорит вбрання багатьох районів України був світлий, білий, збагачений яскравими кольорами вовняних плахт, запасок, поясів, вінків, червоного намиста й стрічок. Колорит з перевагою червоно-чорно-синього оздоблення характерний для Центрального Подніпров'я. Цікаві яскраво оздоблені багатою вишивкою сорочки Київщини, Черкащини. Сорочки Полтавщини в основному вишиті вирізуванням, мережкою, нитками білого або сірого кольору. На Поділлі та Буковині переважала червоно-чорна, жовта та синя вишивка. Заткані червоним сорочки Волині чудово поєднувалися з червоно-жовто-зеленими андараками та яскраво розшитими кусанами. При всій різноманітності крою, колористичних рішень, характерних для окремих районів України, дуже виразно виявляється підпорядкування окремих локальних видів одягу та оздоблення єдиному художньому ансамблю, характерному для українського народного одягу. Багато раціональних художніх рішень народного крою та оздоблення використовується у комплектах одягу, що сформувався на традиційній основі на Україні в XX ст. Ми маємо чудові зразки вбрання в різних районах нашої країни, де органічно переплелися традиційні форми й декор з новими матеріалами.

Сучасні художники-модельєри постійно звертаються до кращих зразків народного вбрання. Орнамент, колористика, вишивка, мереживо, конструктивні форми народного одягу знаходять відображення в сучасному мистецтві моделювання костюма, своєрідному й неповторному в кожному регіоні. І це не просте відображення, повтор минулих форм, його пропорцій і кольорових сполучень, а творча спадковість прогресивних традицій у вбранні з врахуванням сучасного рівня розвитку промисловості, техніки й нового, принципово відмінного від минулого побуту українського народу. Цікаво, що зараз розширилися географічні межі побутування українських традиційних доповнень до одягу. Майже по всій нашій країні включаються сьогодні в ансамбль одягу узорчасті рукавиці, узороплетені сумки, прикраси з дерева, намисто, браслети, брошки, гудзики, пояси, виготовлені українськими майстрами. Зразки українського народного вбрання зберігаються в музеях нашої країни. Над його історією і розвитком працюють науковці та етнографи. Це невичерпне джерело для модельєрів, які з успіхом використовують традиції українського костюма в сучасному одязі.

Найстійкішим щодо збереження традицій був одяг сільського населення. Багато його різновидів широко побутували до початку ХХ ст.

За способом виготовлення одяг українців, як і інших народів, розподіляється на шитий і нешитий. Останній, давніший, виготовляється з одного або декількох шматків матеріалу, огортає стан, драпірується в різні способи, утримується на тілі за допомогою зав'язок, булавок, поясів. Деталі шитого одягу скріплюються швами. Він може бути глухий або розпашний, різний за кроєм. За розташуванням на стані людини одяг в основному розподіляється на натільний, нагрудний та стегновий (поясний). Одяг також буває верхній та нижній. Останній розподіл залежить від кліматичних та сезонних особливостей, а також від традицій носити певний набір одягу в хаті чи на вулиці, в будень чи на свята тощо.

У 1709 р. французький натураліст Бон де Сент Ілер написав дисертацію «Про користь павукового шовку», в якій детально описав основи прядіння тканини з павутини.

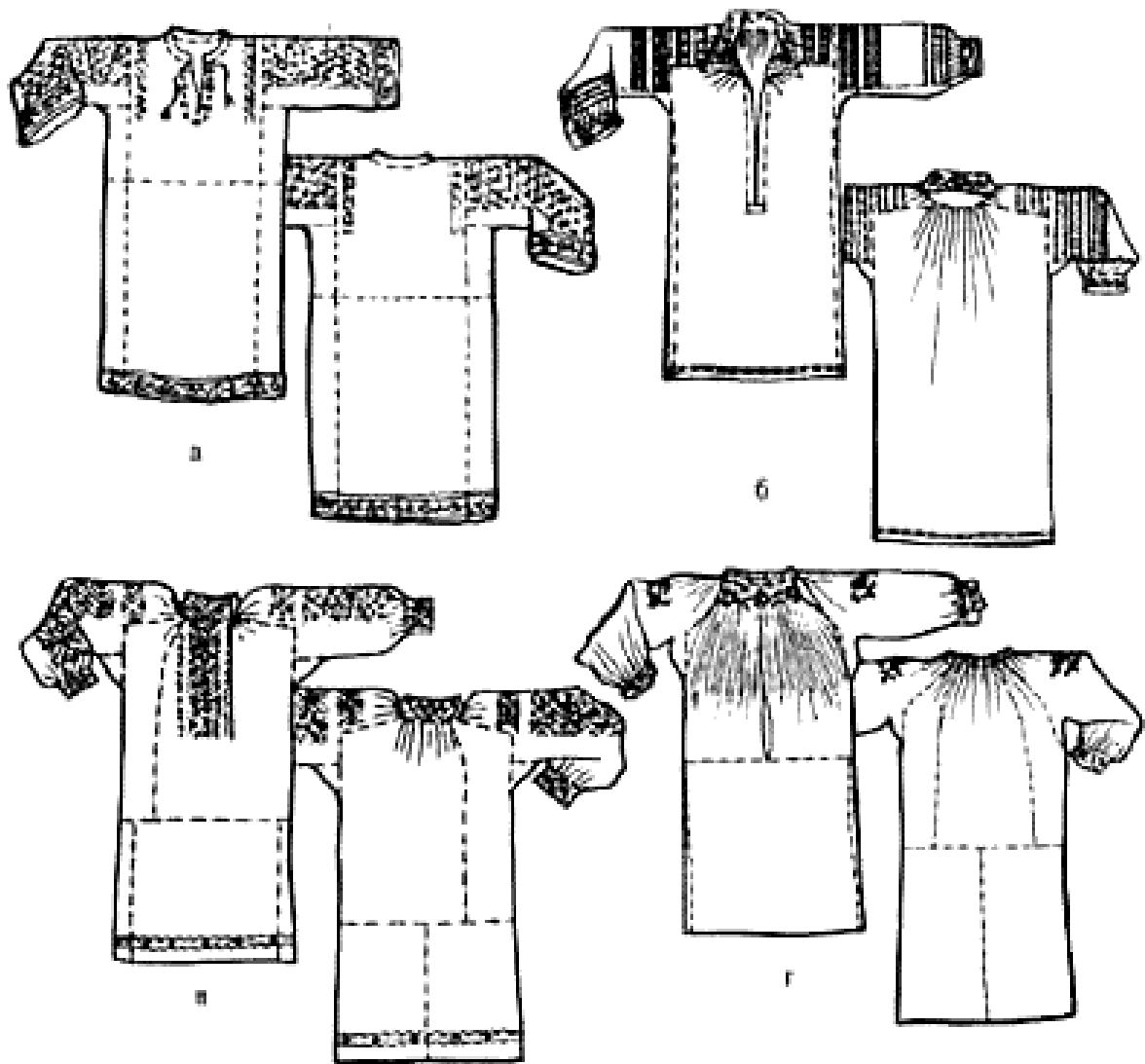
Павутина була визнана придатною сировиною для виробництва шовку. Але павуки потрібного виду (нефілли) мешкали лише на острові Мадагаскар. А також в східних областях Африки. Ці павуки, величиною з великий палець, плетуть ловецькі мережі діаметром до 8 метрів. Не дивлячись на свою надтонкість, нитка міцна. У ній заплутуються не лише крупні коники, але і дрібні птиці. Жителі острова Нова Гвінея ловлять такою павутиною рибу в невеликих ставках і тихих річкових затоках. На острові Фіджі і островах Соломона сачками з такої павутини окрім риб ловлять комах, півчих птиць і навіть моторних кажанів. У зв'язку з цим промислове виробництво тканини з павутини організувати не вдалося. Тканина з павутини вражає легка і повітря. Вона міцніше і еластичніше натурального і всіх сортів штучного шовку, але трудність організації її промислового виробництва привела до того, що павутинову тканину можна побачити лише в музеях.

***

В одного із стародавніх кочових племен існує легенда про дивакувату стару чаклунку, яка через неухважність замість ниток змотує в клубок дороги, а потім в'яже з них нові, тим самим заплутуючи втомлених мандрівників. Як не дивно, на Єгипетських і фінікійських зображеннях так само нерідко можна побачити людей, одягнених, явно, в *в'язані речі* (особливо часто зустрічаються шкарпетки і панчохи).

Натільний одяг

Єдиним видом натільного жіночого і чоловічого народного одягу на Україні в кінці XIX — на початку XX ст. була полотняна сорочка.

Типи крою жіночих сорочок:

- а) тунікоподібна;
- б) з плечовими вставками;
- в) з суцільнокроєними рукавами;
- г) з суцільнокроєними рукавами та ласткою.

Сорочка — один із найдавніших елементів одягу. За часів Київської Русі вона слугувала як натільним, так і верхнім одягом і шилася з полотна чи сукна. Східнослов'янська сорочка кінця XIX — початку XX ст. мала велику кількість варіантів крою і орнаменталізації та відповідала декільком призначенням. Це і колоритно оформлені святкові, і більш стримані поживні та повсякденні сорочки, які виготовлялися з полотна різної якості.

Ілюстрації український національний костюм дивись (додаток 4).

БУКОВИНА. Кінець XIX - початок XX ст.

Дівочий костюм. Сорочка з суцільними широкими рукавами, пришитими по основі, оздоблена поліхромною вишивкою. Кептар вишитий барвистими візерунками кольоровою вовною. Опинка, що обгортає стегна, з домотканої шерстяної тканини, заткана нитками жовтого та жовтогарячого кольорів. Головний убір — «кода» — зроблений з картону, обшитого тканиною, прикрашений бісером, квітами, стрічками. Зверху прикріплений пучок тирси (ковили). Різноколірне скляне намисто рясно вкриває погруддя та шию. Шкіряні черевики жовтого кольору, на гудзиках, красиво орнаментовані.

Парубоцький костюм. Довга тунікоподібна сорочка з домотканого полотна, що одягалася поверх штанів, підперезана широким шкіряним поясом. Кептар та сердак оздоблені аплікацією із шкіри, сукна та вишивкою. Вузькі «холоші»-штани з білого полотна вишиті на холошах. Одяг був надзвичайно колоритним, багато прикрашався різноколірною вишивкою, плетивом, аплікаціями з шкіри, металевими пістонами. Парубоцькі капелюхи були оздоблені квітами, різноколірними стрічками, пером та ін. Постоли «морщені», «заклебучені», прив'язані до ноги «волоками».

ЗАХІДНЕ ЗАКАРПАТТЯ. Кінець XIX - початок XX ст.

Жіночий костюм. Сорочка-довгання з домотканого полотна. Станок сорочки оздоблений «пазухою» — витканим з червоних ниток квадратом біля вирізу горловини. Рукава біля плеча вишиті багатоколірними ромбами. Вздовж рукавів вишитий ланцюг з різноколірних ромбів — «хвіст». Техніка вишивки «вито» — різновидність настилування. Безрукавка-«плічка» з зубцями на полах прикрашалась вишивкою та тасьмою. фартух-«плат» оформлений різноколірними стрічками та мережкою. Вінкопо-дібний головний убір з «уплітки» прикрашений квітами та бісером. Нашийна прикраса — «силянка» у вигляді широкої стрічки, розшитої бісером.

Чоловічий костюм. Коротка сорочка домотканого полотна. Полики її оформлені вишивкою білими нитками настилуванням та вирізуванням. Широкі штани «гачі» з білими китицями — «ройтами» — на холошах та «кривульками» з синьої тасьми густо зібрані біля пояса на вузький «ганчик». Сорочка та штани підперезані широким шкіряним поясом — «цифрованим чере-сом», орнаментованим тисненими узорами, мідними кільцями та ін. Постоли, як жіночі, так і чоловічі, орнаментовані тисненням та оздоблені металом.

СХІДНЕ ЗАКАРПАТТЯ. Кінець XIX - початок XX ст.

Жіночий костюм. Сорочка-«ромованка» домотканого полотна з уставками, з вишивкою гладдю. Вишиті верхня частина рукавів, низки рукавів, зап'яски та чохли. Запаски ткани, з поперечними смугами. Трималися запаски на поясі, так званому «багорі». Кептар оздоблений кольоровою вишивкою, волічковими китицями, аплікацією із шкіри та сукна, бісером і металом. Барвіста хустка з квітами на чорному тлі. Шкіряні морщені постоли одягнуті на плетені вовняні орнаментовані білими нитками «капчури».

Чоловічий костюм. Тунікоподібна сорочка носилася поверх штанів. Виріз горловини зібраний «в зморшки» і зав'язаний на очкур. Вишивка прикрашає комір, пазуху та поділ. Кептар та сердак оздоблені вишивкою, аплікацією із шкіри, волічковими китицями та смужками. Коричневий капелюх «клебанка». Червоні сукняні штани «гачі». Морщені постоли взуті на сукняні «капчури». При цьому враховувалось гармонійне поєднання кольорів штанів та капчурів.

ЛЬВІВЩИНА. Кінець XIX - початок XX ст.

Жіночий костюм. Сорочка домотканого полотна з уставками. Шерстяний безрукавний горсик з «лаптихами», прикрашений кольоровими нитками, шнурами та мереживом. Білий кабат розшитий чорним шнуром. Сорочка і полотняний фартух вишиті багатоколірною ниткою хрестиком. Орнамент переважно рослинний. Смугаста спідниця «щорц» з домотканої

тканини є вдалим доповненням ансамблю. Вишита полотняна хустка пов'язана на червону «бавницю» з бахромою. Оригінальної форми постолі з пряжками надіті на білі онучі. Прикраси: гердани та «пістряне» намисто.

Чоловічий костюм. Сорочка на кокетці з виложистим коміром. На маніжці, комірі та манжетах вишивка. Штани вузькі, темного кольору, буденні — з домотканої тканини, святкові — переважно фабричні. «Каптан» (кафтан) білої домотканої вовни, прикрашений кольоровими шнурами та аплікацією з сукна й шкіри. Повстяний капелюх оздоблений стрічкою, квітами та пером. Шкіряні чоботи жовтого кольору багато орнаментовані.

ЧЕРНІГІВЩИНА. Кінець XIX - початок XX ст.

Чоловічий костюм. Тунікоподібна сорочка домотканого полотна. Широка маніжка, стоячий комір, манжети й поділ прикрашені вишивкою. Одягалася сорочка переважно навипуск під кручений пояс. Штани грубого невідбіленого полотна, неширокі.

Жіночий костюм. Сорочка домотканого полотна «до поликів» з широкими, у півтори пілки, рукавами. На рукавах та поликах червоно-чорна вишивка гладдю. Синя керсетка з підрізною спинкою, «до фанд» (з фалдами). Червона спідниця у складку типу андарака домотканої вовни з тканим різноколірним геометризowanym орнаментом по подолу. Білий полотняний фартух вишитий по подолу, з «закладками» та обшивкою мереживом. Дві різноколірні хустки пов'язані на білий очіпок. Одна хустка пов'язана «просто», а друга підведена під підборіддя і зав'язана на маківці. Личаки прямого плетіння у чоловіків та жінок одягалися на полотняні онучі.

ПОЛТАВЩИНА. Кінець XIX - початок XX ст.

Парубоцький костюм. Полякова сорочка домотканого полотна з широкими рукавами. Станок сорочки разом з поликами «рясований» біля коміра. Шви розшиті сірою лляною ниткою. Такою ж ниткою зроблена мережка на пазусі та низках рукавів. Штани вибійчані «наддніпрянського» типу на очкурі. Пояс тканий, широкий, червоно-зелений. Чоботи-«витяжки» з низько відрізнаними халявами («чирики»).

КИЇВЩИНА. Кінець XIX - початок XX ст.

Дівочий костюм. Сорочка домотканого полотна з уставками, стоячим коміром. На уставках, підполиччі та рукавах червоно-чорно-зелена вишивка. Керсетка коротка, «до стану», з фабричної шерстяної тканини, з вишитим нарізником — кутом правої поли. Спідниця баєва з «перцями», фартух з брижами, закладками та вишитою лиштвою. До вікна прив'язані різноколірні стрічки. Прикраси: різноколірне намисто, каблучки, сережки. Черевики чорного кольору з зеленими шнурками.

ВОЛИНЬ. Кінець XIX - початок XX ст.

Жіночий костюм. Сорочка домотканого полотна з виложистим коміром. Кусан, також з домотканого шерстяного полотна, шився зі складами від лінії талії. Він яскраво розшитий кольоровими нитками та аплікацією з зеленого сукна. На червоний літник, тканий поздовжніми смугами зеленого, білого та синього кольорів, пов'язана вовняна килимова запаска-«попередниця» із складним різноколірним геометричним орнаментом. Біла хустка з китицями заткана червоною смужкою. Хустка пов'язана на «кибалку», зроблену з джуту лляної куделі, луб'яного обідка та ін.

Чоловічий костюм. Сорочка домотканого полотна. Комір виложистий. Пазуха, комір, станок та чохла оформлені геометричним тканим орнаментом червоного кольору. Підперезана сорочка багатоколірним тканим поясом з «кутасами». Штани вузькі з невідбіленого сурового домотканого полотна. Жінки та чоловіки носили личаки, що взувалися на полотняні «завої».

ПОДІЛЛЯ. Кінець XIX — початок XX ст.

Чоловічий костюм. Сорочка домотканого полотна, кроєна «вперекидку», з виложистим широким коміром. Рукава та «третинниці», що вставлялися між основними пілками, зшиті швами, розшитими нитками жовтогарячого кольору. Комір та пазуха вишиті «виноградом» жовто-золотавого кольору. Сорочка навипуск, підперезана червоно-зеленим поясом з китицями. Неширокі штани з темної фарбованої домотканого полотна. Кожух «до стану» із стоячим коміром. Комір, поли та низки рукавів обшиті

чорним смушком та вовняними кольоровими нитками. Шапка «стовбувата» з чорного смушку.

Парубоцький костюм. Тунікоподібна сорочка з широким стоячим коміром. Комір, пазуха та манжети вишиті нитками червоно-чорного кольору. «Чугаїна» темно-рудого кольору, кроєна «до стану», з «прохідкою», з яскравою поліхромною вишивкою вовняними нитками. Капелюх повстаний, прикрашений стрічками та квітами.

ПОДІЛЛЯ. Кінець XIX - початок XX ст.

Дівочий костюм. Сорочка домотканого полотна з суцільним рукавом. Виложистий комір, верхня частина рукавів та погруддя вишиті великими квітами червоно-синіми нитками. Широка спідниця-літник з домотканого сукна обшита по подолу плисом, фартух домотканий шерстяний з різноколірною вишивкою. Червоний тканий пояс з китицями пов'язаний на два боки. Характерний для Поділля вінок, в який ззаду вплітають більші квіти, спереду менші. Чоботи руді з орнаментованими закаблуками. Прикраси: червоне «кам'яне» та перламутрове біле намисто і сережки.

Жіночий костюм. Сорочка домотканого полотна з суцільними рукавами, пришитими до станка декоративними кольоровими розшивками. Рукава, особливо верхня частина, та погруддя пишно вишиті технікою набирування. Характерні вертикально вишиті смужки біля пазухи. Поділ сорочки має два розрізи, вишиті яскравою, в основному червоного кольору, вишивкою. Носили сорочку з великим напуском на пояс. Горбатка з чорної шерстяної домотканої тканини з кольоровою ниткою по подолу. До вузької крайки, що підтримує горбатку, підвішений гаманець. Невисокий очіпок циліндричної форми, до якого пов'язана «нафрама» з тонкої білої тканини. Прикраси: червоне «кам'яне» намисто з дукачами, каблучки та сережки. Постоли шкіряні на ремінцях.

ПОЛТАВЩИНА. Кінець XIX - початок XX ст.

Дівочий костюм. Сорочка домотканого полотна з поликами, вишита квітами червоно-чорного кольору. Керсетка довга, «у складку», з високою

талією, прикрашена тасьмою і плисом. Рясна спідниця з напівшерстяної фабричної тканини з нашитими по подолу стрічками з плису. Вінок високий, «чубатий», з прив'язаними до нього кольоровими кісниками. Намисто «добре», червоне, з дукачами. Чорні шкіряні черевики на високих підборах.

Жіночий костюм. Сорочка з домотканого полотна. Рукава, підполіччя та полики вишиті лляними нитками сірого або білого кольорів. На місці з'єднання рукавів з уставками рукав збирався в зборочки-«пухлики». Керсетка «в розмашку», «з вусиками», пошита з ситцю в квіточку. Поли керсетки обшиті плисом, по лінії талії нашиті червоні гудзики. Плахта «з крилами», шерстяна, з дрібним малюнком у квадратах. Колір квадратів переважно зеленкувато-синій та червоний, фартух з полотна оздоблений мережкою та вирізуванням. Головний убір «намітка» з тонкої білої тканини, пов'язаний на м'який очіпок. Орнаментовані чоботи — «сап'янці» жовто-коричневого кольору.

КИЇВЩИНА. Кінець XIX - початок XX ст.

Чоловічий костюм. Сорочка домотканого полотна з «призбиранням» біля коміра. Пазуха, комір, низки рукавів та рукава біля пройми вишиті червоно-чорними нитками хрестиком. Орнамент рослинний. Штани широкі, «наддніпрянські», з сурового полотна, на очкурі, підперезані широким червоно-зеленим поясом, пов'язаним «на два кінці». Чорно-рудувата свита доморобного сукна пошита «до ряс». Стоячий комір, поли та «закавраші» обшиті шкірою. Висока шапка із сивого смушку «стіжкуватої» форми. Чорно-руді шкіряні чоботи з невисокими халявами.

Жіночий костюм. Сорочка домотканого полотна з уставками та вузьким стоячим коміром. Червоно-чорна та чорно-синя вишивка на пазусі, уставках та чохлах виконана хрестиком бавовняними нитками. Для мережки по подолу використана сіра лляна нитка. Зелена з червоними «перчиками» баєва юпка пошита «на три вуси» з великим виложистим коміром. Запаски, червона передня та синя задня, з домотканої шерстяної тканини з різноколірним геометричним орнаментом по подолу. Крайка з

китицями зав'язана на лівому боці. Вишитий волічкою бавовняний очіпок затягувався на потилиці червоною стрічкою. Прикраси: червоне намисто, намисто з бурштину (янтарю), сережки та каблучки. Чоботи червоні на високих «корках».

ХАРКІВЩИНА. Кінець XIX - початок XX ст.

Чоловічий костюм. Сорочка «до гестки» з бочками, що вшивалися між основними пілками. У зв'язку з тим, що станок, завдяки бочкам, ширший, ніж кокетка, біля шва, що з'єднує станок та кокетку, утворювались численні зборки. Червоно-чорна вишивка хрестом на комірі, маніжці та манжетах. Штани широкі, пістрякові до очкура. Капелюх — бриль з соломи. Чоботи-«пришви» з чорної шкіри.

Жіночий костюм. Сорочка з уставками прямокутної форми. Багатоколірна вишивка у вигляді квадратів на уставках, вздовж рукавів та на вузькому стоячому комірі. Низки рукавів «отлажки» зібрані «на нитку». Поділ прикрашений мережкою та прутиком. Парчева, керсетка «до дев'яти вусів», з зубцями на погрудді, обшитими, як і поли керсетки, кольоровою тасьмою «висічкою». Плахта виткана квадратами переважно жовтогарячого кольору, фартух-«завіса» парчевий, з подолом, обшитим червоним сукном. Парчевий очіпок циліндричної форми з «вушками». На очіпок пов'язували квітчасту хустку. Чоботи-«чорнобривці» чорно-жовті, з орнаментованими закаблуками.

ДНІПРОПЕТРОВЩИНА. Кінець XIX - початок XX ст.

Жіночий костюм. Характерним для керсеток та юпок на Дніпропетровщині на той час був чотирикутний виріз горловини — «каре». Юпанка з блискучої, «оертусової», тканини, «до складок». Поли, низки рукавів та виріз горловини обшиті чорним плісом та кольоровими нитками. Плахта ціла, «нагальна». Орнамент «ведмежі лапи» створює ритмічний малюнок із різноколірних вовняних ниток з перевагою червоно-білих та жовто-зелених кольорів. Білий полотняний фартух прикрашений вишивкою та «зашивками». Звужений з боків червоно-сріблястий шовковий «капор»

часто носили без хустки. Зелено-чорні чоботи-«чорнобривці» з вистроченими закаблуками та мідними підківками на високих «корках». Прикраси: «добре» намисто з дукачами, каблучки та сережки.

Чоловічий костюм. Полотняна, з «бамбака», «лоцманська» сорочка з широкими рукавами в дві пілки. Нашивна маніжка та стоячий комір, зав'язаний червоною стрічкою, вишиті червоно-чорними нитками. Оздоблені вишивкою також низки рукавів. Сорочка заправлена в широкі пістрякові штани «наддніпрянського» крою, підперезані широким червоним в'язаним поясом з китицями. Свита біла з домотканого сукна «до стану», з стоячим коміром. Головний убір — сіра смушкова шапка циліндричної форми.

ДОНЕЧЧИНА. Кінець XIX - початок XX ст.

Жіночий костюм. Сорочка «до гестки» з нашитою вздовж вирізу горловини пілкою. Вишивка червоно-чорного кольору Прикрашена сорочка ще мережкою та вирізуванням. «Кохта черкасинова», «під усики», розшита кольоровою тасьмою. Поли обшиті мереживом. Рясна спідниця з яскравої фабричної тканини по подолу обшита плисом та підшита «щіточкою», щоб не протиралася на перегині, фартух-попередниця, «запон» з фабричної тканини, оздоблений мережкою та підшитою по подолу «шляркою». Кашемірова хустка надіта на «сіточку», що пов'язувалась на «гуглю» — туго скручене волосся. Високі шкіряні черевики з червоними шнурками.

Чоловічий костюм. Тунікоподібна сорочка з широким стоячим коміром і широкою маніжкою. Комір, маніжка і низки рукавів вишиті. Обов'язковим атрибутом чоловічого костюма була коротка «жильотка» темного кольору. Штани з напівсукна, вузькі, міського крою. Чоботи-«бутилки» з твердими блискучими халявами. Головний убір — картуз.

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ. Друга половина XX ст.

Жіночий костюм. Бавовняна сорочка, пошита за традицією з уставками, пришитими до стану широким «змережуванням», з вишитими рукавами. Нагрудник, схожий на білоруський «саян», з шерстяної тканини синього кольору є комплексом ліфа з спідницею, фартух з такої ж тканини,

оздоблений вишивкою гладдю та мережкою. Хустка квітчаста шерстяна. Прикраси: «плетьонка» з бісеру, «коралі».

Дівочий костюм. Біла шовкова блузка вже з коротким рукавом, але з традиційним орнаментом, вишитим вздовж пазухи та на рукавах. Сарафан з квітчастої тканини відрізний, в талію. Прикраси: традиційна «плетьонка» з бісеру світлих кольорів.

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ.

Чоловічий костюм. 50—60-і рр. Сорочка синього кольору на кокетці, з поліхромною вишивкою маніжки, манжетів та подолу. Штани темні з фабричної шерстяної тканини. Сорочка носить переважно поверх штанів «під пас».

Дівочий костюм. 70-і рр. XX ст. Блузка з суцільним вишитим рукавом. Виріз горловини обшитий плетеною сіточкою з різноколірних ниток. Безрукавка-«сердак» вишита «коралями» і обшита по лапах тасьмою. Спідниця «шаленова» з шерстяної тканини в квіточку.

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ. 70-і рр. XX ст.

Багатошаровий, яскраво розшитий *костюм молоді жінки* є зразком, де органічно переплелися традиційні форми і декор з сучасним матеріалом. Сорочка з фабричного полотна з типовим для Поділля суцільнокроєним рукавом. Округлість рукава призбирана. Рукава, пазуха і поділ розшиті різноколірними «розшивками». Безрукавка і спідниця складають один ансамбль, вони з тонкої фабричної шерсті традиційного для Поділля темного кольору. Спідниця у складку з розшитим подолом. Безрукавка в талію, поли яскраво вишиті. На ногах туфлі-«постоли» традиційного типу.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ. 70-і рр. XX ст.

Жіночий костюм, що склався на традиційній основі. Блузка з фабричної тканини з суцільнокроєним рукавом. Вишивка на рукавах і пазусі однотонна (чорна) або ж двоколірна (чорна з червоним). Широка спідниця з яскравої фабричної тканини, переважно з малюнком (квіточки, горошок). Поділ спідниці прикрашають, як правило, кількома поперечними складками.

ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ. 60-70-і рр. XX ст.

Жіночий костюм. На Вінниччині замість традиційної жіночої сорочки в наш час увійшла в побут сорочка «до талійки» з поліхромною вишивкою квіточками на кокетці і рукавах, з обов'язковою квіткою, вишитою на вирізі горловини. Рясна спідниця з барвистої тканини обшита по подолу зеленим плісом, фартух із ситцю із «шляркою» (оборкою) прикрашений кольоровими стрічками.

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ. 50-60-і рр. XX ст.

Чоловічий костюм. Біла бавовняна сорочка з кокеткою-«перегинкою», від якої вздовж погруддя зроблені дрібненькі складочки-«фальбаночки». На комірі, пазусі та «дудях» поліхромна вишивка. Вузькі штани сучасного крою.

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ. 60-і рр. XX ст.

Жіночий костюм. Блузка з бавовняної тканини, пошита в талію з поздовжніми складами-«зашивками». фартух прикрашений вишивкою та мереживом. Прикраси: червоний бант та «плетьонка» у вигляді ажурної стрічки, вишитої бісером. Зручний і практичний одяг — блузка і спідниця — з деякими видозмінами поширений в багатьох областях республіки.

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ. 70-і рр. XX ст.

Дівочий святковий костюм. Він склався на основі традиційного комплексу. Сорочка-«косиця»; безрукавка з яскравої шовкової тканини, пошита за традицією «з зубцями» на полах; фартух-«плат», прикрашений мереживом та червоною стрічкою. Традиційна шийна прикраса «силянка» зроблена з бісеру.

ЛЕНІНГРАДСЬКИЙ БУДИНОК МОДЕЛЕЙ. 70-і рр. XX ст.

Жіночі костюми, в яких використані елементи традиційного українського вбрання. Безрукавка обшита хутром, поли вишиті кольоровими нитками та тасьмою на взірць традиційного кептаря. Червоно-зелена плахтового малюнка спідниця прикрашена китицями. Брючний ансамбль.

Жакет, розшитий подільським візерунком. Вдале сполучення червоного гарусу та чорного тла роблять костюм красивим і модним.

СЛОВНИК СПЕЦІАЛЬНИХ ТА ДІАЛЕКТНИХ ТЕРМІНІВ

Андарак — вид спідниці з цупкої тканини.

Бавниця — китиці.

Бертусова тканина — блискуча тканина фабричного виробництва.

Бамбак — бавовняна тканина фабричного виробництва.

Букурійка — вузький ремінний пояс.

Волічка — вовняна нитка, гарус.

Вуса — склади.

Гачі — полотняні або суконні штани.

Гердан, силянка — дрібне намисто, нанизане на нитяну мережу.

Гуня, гунька — вид свити.

Закавраші — великі манжети.

Кабат — верхній одяг типу свити.

Капчури — короткі вовняні панчохи.

Косиця — дівоча сорочка з поздовжньою вишивкою на рукавах.

Крайка — жіночий тканий пояс.

Кусан — жіночий жакет з рукавами.

Кутаси — китиці.

Лаптих — оздоблення горсика.

Літник — вид спідниці з поздовжніми смугами різного кольору.

Прохідка ~ невідрізна частина спинки від лінії талії.

Ряси — рясні складки.

Табівка — шкіряна сумка, оздоблена металом.

Черкасинова кохта — жіночий жакет з рукавами.

Чугай, чугаївка, чуганя — вид свити.

Щорц — смугаста спідниця.

К.Д. Ушинський рекомендував знайомити дітей з фольклорними творами, оскільки вони допомагають пізнавати ту чи іншу грань народного

життя, є джерелом моральності. Він високо цінував роль народних приказок у вихованні підростаючого покоління, відмічав, що в них, як у дзеркалі, відобразились усі сторони життя народу: домашня, сімейна, польова, лісова, суспільна його потреба звички, його погляд на природу, на людей, на значення всіх явищ життя. Під час вивчення теми: короткі відомості про текстильні волокна. Види текстильних волокон. Будова тканини. Поняття про довжину та ширину тканини. Лицьовий та виворітний бік тканини у 5 класі доцільно використати розповідь К.Д. Ушинського «Як сорочка в полі виросла».

К.Д. Ушинського «Як сорочка в полі виросла» дивись (додаток 5)

2.5. Розробка уроку варіативного модулю

Тема уроку: Технологія та традиційні способи виготовлення вузлової ляльки.

Мета уроку:

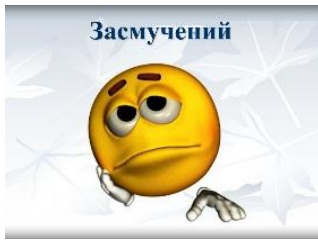
- навчальна: перевірити ступінь засвоєння матеріалу учнями, в ігровій формі повторити та закріпити набуті знання з предмету, виготовляти вузликову ляльку-мотанку;
- розвиваюча: розвивати пам'ять, логічне мислення, ініціативу, уміння працювати в команді, уміння приймати рішення.
- виховна: розвивати пізнавальний інтерес, творчу активність, допитливість, логічне мислення учнів; виховувати вміння вчитися, підвищити рівень значимості особистості.

Тип уроку: урок-подорож.

Обладнання: мультимедійний проектор, комп'ютер, пряжа, ножиці.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Визначення настрою на початок уроку.

Епіграф до уроку.

За вікном лютує зима, тріщать морози, а ми спробуємо уявити собі погожу літню днину, коли так і хочеться відправитися в парк чи на річку.

Любите ви мандрувати? Якщо так, то починати можемо у цей же час.

Бо маршрути неймовірні вже давно чекають вас!

II. Мотивація роботи

Отже, якщо ви натури творчі і до видумок охочі,

То азарт й кмітливість тут дуже стануть у нагоді.

Ну а втім, вже, мабуть, годі в ступі воду все товкти -

Вже пора й розповісти:

Я до казки в гості кличу. Що, ви скажете, не личить

Вам, таким дорослим людям говорити про казки?

- От і ні! В усі віки казка мудрості навчала,

Багатьом допомагала стать добрішим й розумнішим.

Тож сьогодні вас потішу я пригодами героїв тих казок, що вам відомі

З надзвичайно давніх днів... Та спочатку кілька слів я скажу про план уроку.

Обійдеться без мороки: швидше вирушаймо в путь,

А з казкових лабіринтів виберемось як-небудь!

Мандруючи, учасники гри пройдуть такі випробування.

III. Повідомлення теми, мети і завдань на урок.

Розповідати:

- Легенди про ляльок-мотанок
- Міфи про ляльок-мотанок
- Національні особливості народної ляльки-мотанки
- Матеріали для виготовлення ляльок-мотанок
- Вказати назву ляльок-мотанок
- Охарактеризувати кольори.
- Виконати майстер-клас «В країні майстрів»

Завершимо нашу подорож генеральним прибиранням з тим, щоб залишити після себе порядок.

Таким чином, на сьогоднішньому уроці в ігровій формі повторюємо та закріплюємо набуті знання з предмету, виготовляємо ляльку-мотанку, виховуємо культуру спілкування, уміння поводитись в нестандартних ситуаціях, розвиваємо пізнавальний інтерес, творчу активність, допитливість, логічне мислення, вчимось долати перешкоди, формуємо та розвиваємо інтелектуальні та творчі здібності.

IV. Повторення раніше вивченого матеріалу.

- Вирушати в подорож найкраще дружньою компанією. До старту вже готові? Тож переміщаємося в країну «Бажаю знати все!» и займаємо місця в корзині повітряної кулі. Наш шлях лежить в «Країну Майстрів». В добру путь!

• Під час нашої подорожі ми потрапили в грозу і збилися з шляху. На горизонті нам показалося місто «Легендарне», тож зупинимось там і запитаємо як нам добратися до країни Майстрів.

Нам погодилися допомогти але ми повинні розповісти легенди про Ляльки-мотанки.

(Приблизні відповіді учнів)

У міфах багатьох народів першими людьми були ляльки, створені з глини або дерева, оживлені богами. У спрощеному вигляді цей архаїчний міф простежується і в народних казках, наприклад, в українській казці «Телесик»: чоловік із жінкою, які не мають дітей, роблять ляльку з дерева, колишують її в колисці, і потім лялька перетворюється на дитину.

(Приблизні відповіді учнів)

Також за народними повір'ями, лялька – це вмістилище душі, життєвої сили людини. В багатьох культурах, зокрема, в Японії і в деяких племенах Америки було прийнято робити ляльку, що символізувала конкретну людину, для вигнання хвороби з тіла. Лялька, виготовлена з тканини або іншого матеріалу, використовувалася цілителями для лікування тяжких хвороб з допомогою магічного обряду. Ляльку спеціальним заклинанням

зв'язували енергетично з хворою людиною, далі цілитель чи знахар замовлянням переносив хворобу на ляльку, після чого її закопували, спалювали або знищували іншим чином. Вважалося, що із знищенням ляльки піде й хвороба від людини. Аналогічні обряди в тій чи іншій формі існували і в інших традиціях, зокрема, і українські відьми-знахарки теж мали подібний звичай.

(Приблизні відповіді учнів)

Магічна роль мотаної ляльки, як захисного оберегу, відображене в народних казках. Лялька-мотанка є помічницею і берегинею героїні в казці «Василиса Прекрасна». Мати, помираючи, дає своїй доньці лялечку і наказує, щоб та берегла її, шанувала, годувала крихтами хліба і краплями молока – і лялечка завжди буде вірною поміницею. Дівчина виконує наказ матері, і лялька допомагає їй здійснити усі завдання, виконати усі забаганки лихого мачухи, вийти переможницею в символічному поєдинку з Бабою-Ягою і зрештою здобути щастя й добробут.

Очевидно, ця казка – відгомін старовинного звичаю, коли мотана лялька була символом Берегині роду, яка передавалася з покоління в покоління, від матері і до дочки, і ниточка, якою в'язалася лялька, ставала символічною золотою ниткою, яка єднала покоління в міцний єдиний Рід, берегла і захищала, давала силу, насагу і добробут.

- Відправляємось в путь.

- На горизонті з'явилася країна Міфляндія. Шлях нам перегородила міфічна істота «Пегас». Він сказав, що пропустить нас далі. Як що ми повідаємо йому міфи про ляльок-мотанок.

(Приблизні відповіді учнів)

Древні народи вважали, що лялька є посередником між живими й тими, кого на цьому світі вже чи ще немає. Вважається, що лялька-мотанка повинна бути безлика, а та, яка служить берегинею – з хрестом замість обличчя. Обличчя як такого у традиційної ляльки-оберегу немає. Це має подвійну причину: по-перше, хрест, як один з найдревніших оберегів, має сильне захисне значення, а по-друге, ляльку остерігалися пов'язувати з конкретною людиною, якщо це не диктувалося спеціальними магічними обрядами, бо вважалося, якщо ляльці зробити обличчя, а особливо очі, в них може влетіти дух живої істоти.

(Приблизні відповіді учнів)

Створення «магічних» ляльок пов'язане з ритуалами та обрядами, що стосуються померлих предків або конкретних ритуалів, спрямованих на отримання доброго врожаю, відвертання засухи або навпаки, припинення дощів. Після виконання свого призначення така лялька знищувалася. До цих пір такі ритуали зустрічаються в племенах Африки та Австралії.

Раніше в Україні ляльку-мотанку робили, щоб викликати або припинити дощ, змінити погоду, залагодити сварку в родині, забезпечити добру подружню пару дівчині чи хлопцеві. Зокрема, дуже цікавим виглядає звичай робити ляльку-мотанку для викликання дощу. Це знову нагадує про Велику Богиню, древньоєвропейську Богиню Дану – Праматір Вод, яка, за міфами європейських народів, народила усі ріки (і до сьогодні корінь імені цієї богині зустрічається в назвах багатьох європейських річок). Пізніше у слов'янських народів був культ богині Макоші – володарки живильних

небесних вод (дощу), покровительки священних цілющих джерел, володарки і хранительки людських доль. До цієї богині молилися біля джерел та водойм, до неї зверталися з проханням про урожайні дощі. І зображували її жінкою з піднятими або розпростертими руками. До сьогодні розпростерті в жесті захисту руки – атрибут української ляльки-мотанки. Крім того, що Макоша – богиня води, вона ще й богиня-прядильниця, вона пряде нитки людських доль. І в даному разі ниточка, якою мотається лялька-берегиня – це теж символ щасливої нитки, що її пряде кожному з нас Велика Богиня. І майстриня, створюючи ляльку-мотанку, вкладає у своє творіння щасливі побажання, яких вона просить для майбутнього власника ляльки у Хранительки Долі...

(Приблизні відповіді учнів)

При виготовленні ляльки-мотанки в жодному разі не використовується голка, а тільки нитки і тканина. Лише в останні часи майстри, що роблять колекційні ляльки, які вже мають не тільки сакрально-обрядове, але й художнє та естетичне значення, використовують голку для оздоблення – і то лише вбрання – ляльки вишивкою або гаптуванням. Всі інші, найважливіші деталі ляльки-оберегу, дотепер виготовляються без застосування голки.

(Приблизні відповіді учнів)

В Україні, ще на початку 20 століття дівчата, готуючи скриню з весільним посагом, разом з рушниками та сорочками, клали туди своїх ляльок. Кожна дівчина робила мотану ляльку, яку забирала із собою в нову сім'ю. Причому в родині чоловіка дозволялось молодій дружині, допоки в молодят немає діток, гратись лялькою, і чим більше, вважалося, вона грається лялькою, то швидше стане матір'ю, і тим здоровіші будуть діти. А коли народжувалась дитина, то молода мати клала своїх ляльок до дитячої колиски, щоб оберігали дитя від хвороб та поганих очей, а коли дитина піростала, то ляльки віддавалась їй для грання.

Очевидно, цей звичай іде ще від часів матріархату, коли саме жінка була головою роду, і вважалося, що в ляльку, яку везла до нової оселі молода жінка, вселяється дух Праматері Роду, його Хранительки.

- Шлях вільний, ми продовжуємо путь.

• Нам потрібно дозаправити нашу повітряну кулю для подальшої подорожі. На горизонті видніється поселення, ото ж приземлимося там.

О, це ж Сороченці, нам тут неодмінно допоможуть!

Нам погодилися допомогти, але потрібно назвати національні особливості народної ляльки-мотанки.

(Приблизні відповіді учнів)

Але є різновид ляльки, який у тій чи іншій формі знали на всіх континентах. Це мотана, або вузлова лялька, виготовлена з м'якого матеріалу – шкіри або тканини і з ниток. Очевидно, перші такі ляльки робили з трави або соломи, а згодом, з поширенням ткацтва, почали використовувати тканину і прядиво.

В Україні її знають, як ляльку-мотанку, і тут вона відома з незапам'ятних часів, і своїми витокami сягає чи не в добу Трипільської цивілізації...

Найдавніші ляльки з тканини – це коптські ляльки з вовни, знайдені під час розкопок стародавніх поселень у Єгипті. Цікава деталь цих ляльок – відкрита спіраль на місці обличчя.

Спіраль – це один з найдревніших символів вічності і безконечності буття, символ родючості й нового народження у всіх народів Землі. Спіраль – це і символ Ріки Життя, у якій плывуть люди, народи, в якій з'єднуються Мікрокосм окремої людської долі і Макрокосм цілого Всесвіту. Вже зараз вчені прийшли до висновку, що спіраль – це схематичний образ власне самої еволюції Всесвіту, динамічний аспект буття, який відображає водночасплинність і вічність.

Цікавим є також те, що в основу виготовлення української ляльки-мотанки теж покладена спіраль.

(Приблизні відповіді учнів)

В основі української ляльки-мотанки – хрестоподібна фігура, де єдина об'ємна деталь – це голівка. Її виготовлення – це найважливіший момент процесу створення ляльки-мотанки. Майстер (а частіше – майстриня) змотує спіраль – символ безконечності Буття і вічності (знову ми зустрічаємо спіраль, як основу для обличчя мотаної ляльки!), і покриваючи її шматинкою, вкладає свої думки і наміри: для чого ця лялька робиться, у чому вона покликана сприяти і в чому допомагати своєму майбутньому власнику. Коли голівка готова, майстриня нарікає майбутню ляльку тим іменем, яке буде символізувати її призначення.

- З завданнями справилися, отож вирушаємо в дорогу.

- Ми здійснили випадкову посадку на виставці ляльок-мотанок. А просто так нас з відси не відпускають, попросять озвучити історичну довідку виникнення ляльки-мотанки.

(Приблизні відповіді учнів)

До наших днів дійшли обрядові зображення певних стихій чи символів природи з трави або дерева – Купайло та Марена, символи Води й Вогню на святі Івана Купала, Масляниця, яку роблять, коли проводжають зиму і зустрічають весну. На Волині старі люди бережуть пам'ять про обряд, що його проводили навесні: всім селом виготовляли ляльку – «Весну-панянку», обряджали її стрічками та свіжою травою, і відвідували сусіднє село, заходячи в ті хати, де були дівчата на виданні або хлопці на порі. Навіть городні опудала, що їх до сьогодні ставлять на городах, аби відлякували горобців, на початку були священними ляльками-охоронцями оселі й обійстя від злих духів.

(Приблизні відповіді учнів)

Іноді бабуса чи мати робила ляльку нашвидкуруч, щоб «зайняти дитину», аби та не плакала. Тоді в голівку дитячої ляльки зав'язувався шматочок хліба (до цих пір така народна «пустушка» називається «куклою»), і для дитини це була і іграшка, і заспокоєння, і перший образ, який вона сприймала. І разом з тим, така «кукла» несла енергію любові, яка незримо формувала в майбутній людині підсвідоме ставлення до предків, до роду, до землі, яка її народила.

(Приблизні відповіді учнів)

З давніх-давен в українських родинах молода мати, чекаючи дитину, робила ляльку-мотанку, котра уособлювала собою майбутнє дитя. Перш ніж покласти в колиску новонароджену дитину, туди клали цю лялечку, і вона ставала оберегом дитини, її захисницею, символом зв'язку дитини з усім родом, і цей зв'язок захищав людину, де б вона не була. Це дуже нагадує про традицію, яка існувала в Древньому Римі, де з глини виготовляли лари – символічні фігурки-зображення предків, і римлянин завжди возив їх із собою, і де б він не був – з ним були його предки, його земля і потужний захист всього роду...

(Приблизні відповіді учнів)

Також у волинських селах ще донедавна зустрічалися обряди «проводів русалок», що їх здійснювали на Зелені свята. Під час цього обряду жінки танцюють із солом'яними ляльками в руках. Очевидно, в давні часи ці ляльки символізували душі померлих, тим більше, що вважалося, що русалками стають діти та незаміжні дівчата, які вмерли наглою або насильницькою смертю.

Повір'я, що лялька – це вмістилище душ померлих предків – породило певні традиції їх створення в різних народів. Наприклад, у деяких культурах ляльки можна було створювати тільки в певні пори року, і робити їх могли тільки люди, що пройшли спеціальні ритуали посвячення.

Продовжуємо далі нашу подорож.

- Піднявся вітер і нашу кулю віднесло в інший бік, потрібно в когось спитати в якому напрямку нам продовжувати путь. Ой, ми потрапили в Казку

«Солом'яний бичок». Бабуся допоможе, але хоче дізнатися які матеріали використовують для виготовлення ляльок-мотанок.

(Приблизні відповіді учнів)

Лялька різних народів відрізняється між собою ззовні і матеріалом, з якого зроблена – в Африці вона здебільшого кам'яна або дерев'яна, десь глиняна, а ще десь – зроблена з тканини, але суть і призначення ляльки – незмінні, і це споріднює більше, ніж відмінність матеріалу. А головне призначення ляльки у ті давні часи було – берегти душу свого власника від зла й нечистих помислів, в лялечку-оберіг часом передавали з покоління в покоління впродовж років і віків.

(Приблизні відповіді учнів)

У деяких регіонах України ляльку робили не з самої тканини, а й допомогою інших матеріалів: наприклад, голову могли вирізати з дерева або робити з макової голівки. Втім, останній випадок – це теж зразок обрядової магії, адже мак – це водночас і символ родючості, і могутній оберіг проти нечистої сили. Мак-видюк здавна сіяли біля порогу хати, щоб він захищав оселю від нечисті.

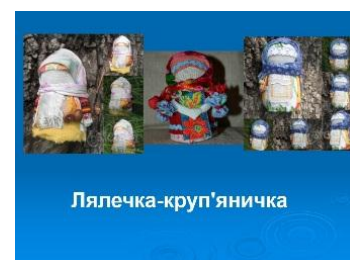
(Трава та солома, зміна слайду)

І з цим завданням впорались продовжуємо подорож.

• Це ж Петриківка, чи бабуса переплутала чи ми знову збилися з шляху? Що ж запитаємо там. Здійснюємо посадку.

У нас тут нове завдання потрібно вказати назви ляльок-мотанок.

Берегиня

Мати з дитиною

Нерозлучники

Весільна

Лялька-багаторучиця

Лялька-круп'яничка (змiна слайда)

*Лялька з немовлям називалась **мати***

*Лялька, що виготовлялася на щасливе життя називалась **доля***

*Лялька, яку прикріплювали над колискою дитини - **куватка***

*Лялька-подружка, котрій розповідали потаємні бажання - **бажанниця***

*Лялька, яка символізувала достаток та добробут родини та в основу якої насипали зерно – **крупорушка***

*Ляльки, що символізували щасливе подружнє життя та злагоду між чоловіком та жінкою – **нерозлучники***

Свою назву лялька отримала за наявність великої кількості рук (п'ять пар рук).

*Таку ляльку полюбляли господині, її підвішували над пральною чи піччю для того, щоб господиня встигала робити всю хатню роботу. А лялька допомагала їй у цій справі **Лялька – Багаторучиця***

І з цим завданням ми справилися. Але петриківці не знають, де знаходиться Країна майстрів, вони направили нас до долини Ельфів, які нам допоможуть. Продовжуємо нашу подорож.

• Ось ми і в долині Ельфів, то ж запитаємо у них. Вони нам допоможуть тоді, коли ми виконаємо їхнє завдання. Потрібно назвати значення кольору при виготовленні ляльки-мотанки.

зелений – колір здоров'я та багатства;

червоний – колір життя, вогню, кохання;

жовтий – колір сонця, пшениці, землі, фізичного світу;

синій – колір творчості та саморозвитку;

фіолетовий – колір мудрості;

золотий – колір Божої любові.

**Зелений – колір
здоров'я та
багатства**

**Червоний –
колір життя,
вогню, кохання**

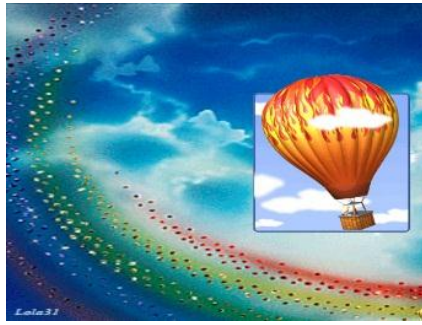
**Жовтий – колір
сонця, пшениці,
землі, фізичного
світу**

**Синій – колір
творчості та
саморозвитку**

**Фіолетовий –
колір мудрості**

**Золотий – колір
Божої любові**

З цим завданням ми також вдало справилися. А тепер мандруємо далі.

• Ось і кінцевий пункт нашої подорожі Країна Майстрів. Тут майстри навчать нас виготовляти ляльку-мотанку з пряжі.

V. Практична робота. Технологія виготовлення ляльки-мотанки з пряжі.

Яких правил техніки безпеки треба дотримуватися під час роботи з ножицями? *(учні відповідають)*

Послідовність виконання роботи

- Накручуємо нитки по довжині книги, темні це тіло розрізаємо з двох сторін, а світле волосся розрізаємо з одного боку
- Беремо світлі і навколо них розподіляємо темні
- Ближче до краю зав'язуємо
- Тепер від'єднали темні і світлі
- Зробили головку
- Накручуємо ще темних ниток, це на ручки, але теж по довжині книги

- Сплели косичку. І вставили ручки.
- Робимо конус з цупкого картону, перевертаємо ляльку, спідницю розподіляємо по колу.
- Намазали кінчик конуса клеєм, і приклеїли
- Перевернули, вийшла ось так. Заплели волосся, прикрасили спідницю
- Оздобити ляльку-мотанку за власним бажанням.

VI. Підбиття підсумків уроку. Рефлексія.

1. Що нового дізналися на уроці?
2. Чим запам'ятався вам урок?
3. Як ви виконували ляльку?

VII. Оцінювання учнів на уроці.

Мотивація оцінок. Демонстрація виробів. (Позначте свій настрій на кінець уроку.)

VIII. Домашнє завдання.

Дооформити ляльку-мотанку.

IX. Прибирання робочого місця і приміщення.

Висновки

Всі компоненти духовності українського народу становлять національні цінності, які є серцевиною освіти і виховання. Це – рідна мова і література, історія, природознавство, музика та образотворче мистецтво, трудове навчання, народна мораль, національна ідеологія, свідомість і самосвідомість. Традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле й майбутнє народу, старші й молодші покоління, інтегрують етнічну спільноту людей у високорозвинену сучасну націю. Це своєрідні одвічні духовні підвалини розвитку народу, нації, які втілюють у собі найкращі досягнення в ідейному, моральному, трудовому та естетичному житті.

Учитель на уроках трудового навчання через народний фольклор, поезію, народні традиції формує національну свідомість, особливо на уроках при вивченні технології виготовлення вишитих виробів, писанкового розпису, традиційних українських страв, аплікацій з природного матеріалу, історичних костюмів, пов'язує свідомість учня зі своїм народом, його історією. Такої унікальної кількості видів народного мистецтва, які є в Україні, немає в жодній країні світу. Тому вчителю трудового навчання дуже легко розвивати у дітей почуття прекрасного, формувати високі естетичні смаки, вміння розуміти та цінувати витвори мистецтва, пам'ятники історії та архітектури, красу та багатство рідної природи на прикладах національних традицій нашого народу.

Щоб зацікавити дітей народними національними ремеслами, бажано дібрати цікаві легенди, народні оповідки, перекази, тощо. Це додає їм стимулу творити щось нове. На уроках трудового навчання та у позаурочний час доцільно акцентувати увагу на національних традиціях.

У народі побутує повір'я: той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Отож, засвоєння, зберігання і розвиток дітьми традицій і звичаїв українців є важливим засобом зміцнення національної свідомості, згуртування і єдності всієї нашої нації.

Список використаних джерел

1. Адамський М., Яновицька О. Нова дидактика і 1000 дрібниць. Бібліотека „Шкільний світ”. - Київ, 2005. – 242с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. - К.: ІЗМН, 1998. – 364с.
3. Доній В. М., Несен Г. М., Сохань Л. В., Єрмаков І. Т. та ін. Психологія і педагогіка життєтворчості. - К.: ВІПОЛ, 1997.- 276с.
4. Книга вчителя трудового навчання: Довідково-методичне видання. - Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 184с.
5. Культура і побут населення України: Навч. Посібник / В.І. Наумко, Л.Ф. Артюр, В.Ф. Горленко та ін. К. : Либідь, 1991. – 232 с.; іл..
6. Олекса Воропай. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – К.: «Велес», 2005. -528 с.
7. Пелегейченко М.Л. Професійний довідник учителів трудового навчання. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 254, [2] с. – (Серія «Професійний довідник»).
8. Скрипник М. Мистецтво бути педагогом. Б-ка „Шкільний світ”. Видавець Л. Галіцина. - Київ: Шкільний світ, 2006. -182с.
9. Трудове навчання (для дівчат). 5 клас (до підручника Ходзицької І.Ю., Павич Н.М., Горобець О.В., Безносюк О.І.). вид. група «Основа», 2013. – 64 с. – (Серія «Мій конспект»).
10. Трудове навчання (для дівчат): підруч. Для 5 кл. загально освіт. Навч. Закладів/ В.К. Сидоренко, Т.С. Мачача, В.П. Титаренко, С.П. Павх, Г.М. Гаврилюк. – Харків: Сиція, 2013. – 240 с.
11. Шкода М.Н. Традиції і свята українського народу. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 384 с.
12. Ніколаєва Т.О. Український костюм. Надія на ренесанс / Т.О. Ніколаєва. — К. : Дніпро, 2005. — 320 с.

13. Митителло К. Аппликация: техника и искусство / К. Митителло. — М.: Эксмо, 2003. — 192 с.
14. Стельмашук Г. Українське мереживо як вид декоративно-ужиткового мистецтва // Вісник ЛАМ. — Львів, №8, 1997. — С. 66-72.
15. Кодлубай І., Нога О. Прадавня Україна. — Львів: Українські технології, 2001. — С. 106; Шовкопляс І. Кам'яний вік на території Української РСР. — К.: Радянська школа, 1962. — С. 30, 48, 63.
16. Васіна З. Український літопис вбрання. 11000 років до н. е. — XIII ст. н. е. — Т.1. — К.: Мистецтво, 2003. — С. 30, 31.
17. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології. — К.: Мистецтво, 1995. — С. 71, 125.
18. Даниленко В. Кам'яна могила. — К.: Наукова думка, 1986. — С. 22-26, 37.
19. Археологія та стародавня історія України. — К.: Либідь, 1992. — С. 80, 81.
20. Кун М. Одиссея // Легенди і міфи Стародавньої Греції. — К.: Радянська школа, 1967. — С. 349.
21. Шовкопляс І. Кам'яний вік на території Української РСР. — К.: Радянська школа, 1962. — С. 82, 85, 93.
22. Современная энциклопедия «Аванта»+. Мода и стиль / Глав. ред. Володин В. А.. — М.: Аванта+, 2002. — С. 14.
23. Стельмашук Г. Традиційні головні убори українців. — К.: Наукова думка, 1993. — С. 55.

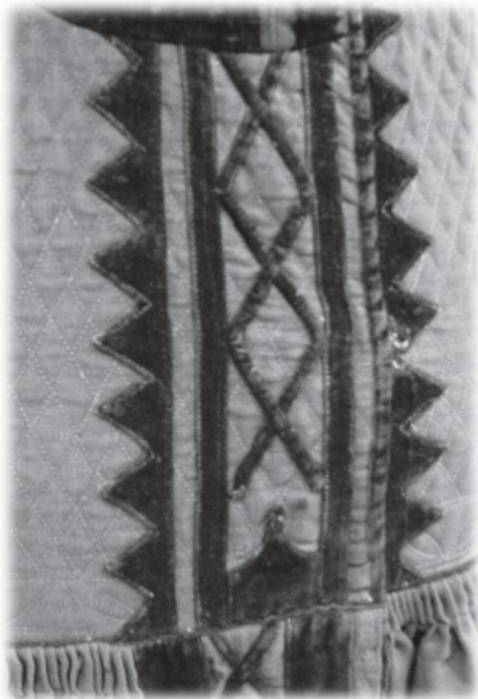
Додатки

Додаток 1

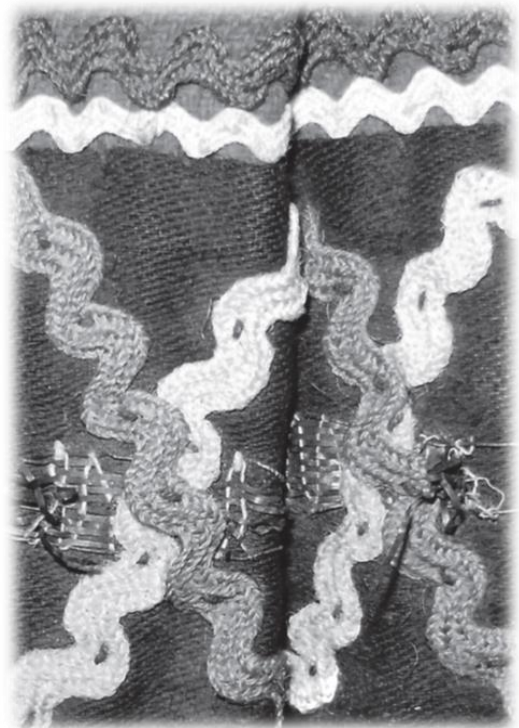
Ілюстрації аплікацій

Бабінка. Борщівський р-н Тернопільська обл. УЦНК
«МУЗЕЙ ІВАНА ГОНЧАРА»

Бархатка, с. Лішивець Гадяцький р-
н Полтавська обл.
Поч. XX ст. УЦНК «МУЗЕЙ
ІВАНА ГОНЧАРА»

Зубка. Житомирська обл.
Поч. XX ст.
УЦНК «МУЗЕЙ ІВАНА
ГОНЧАРА»

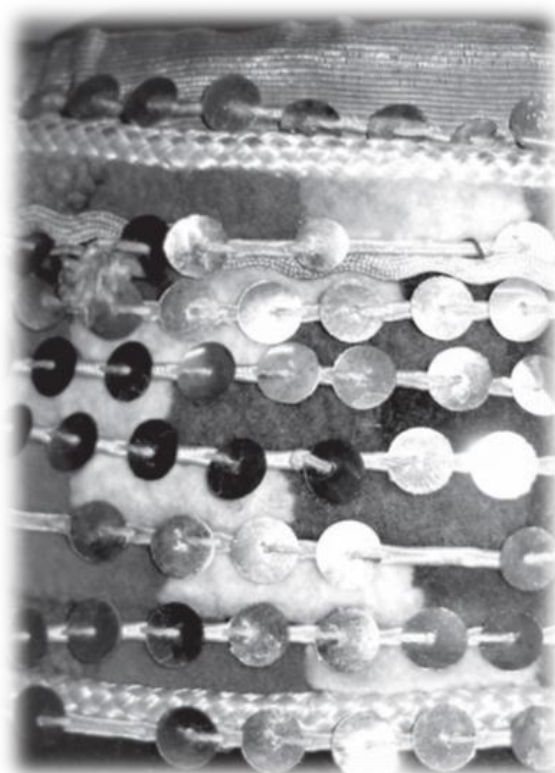

Пасніця, с. Птича Дубнівський р-н Рівненська обл.

Пасьомка. Гердищенський р-н
Черкаська обл.

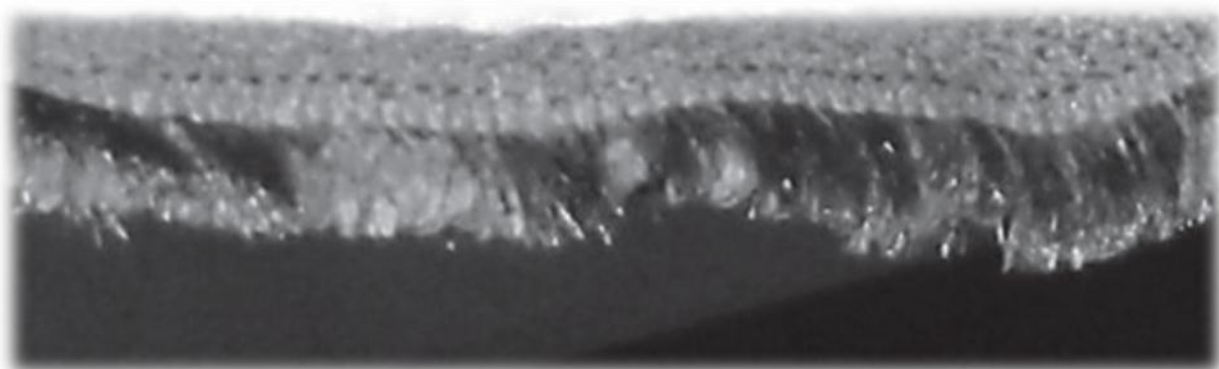
Поч. XX ст. УЦНК «МУЗЕЙ ІВАНА
ГОНЧАРА»

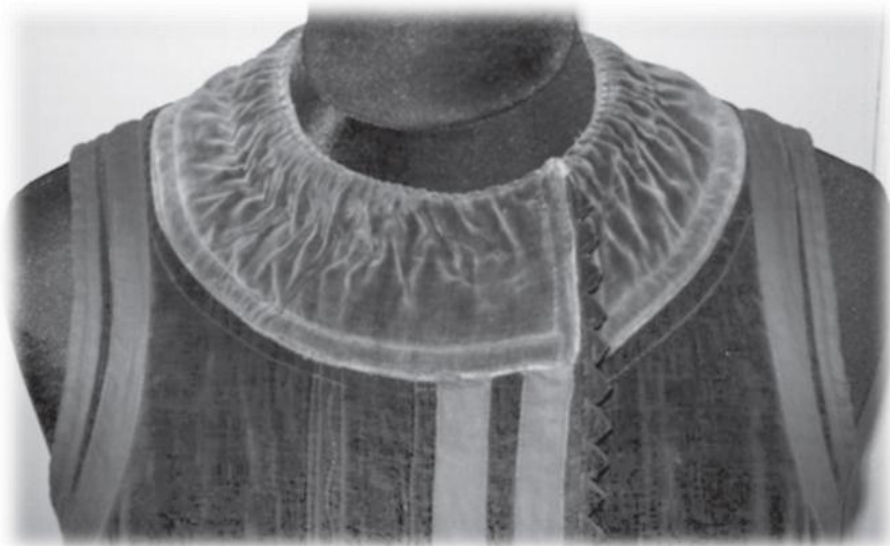
Сквидячка. Стрийський р-н
Львівська обл.

Фарбітка. Закарпатська обл. Сер. XX ст.

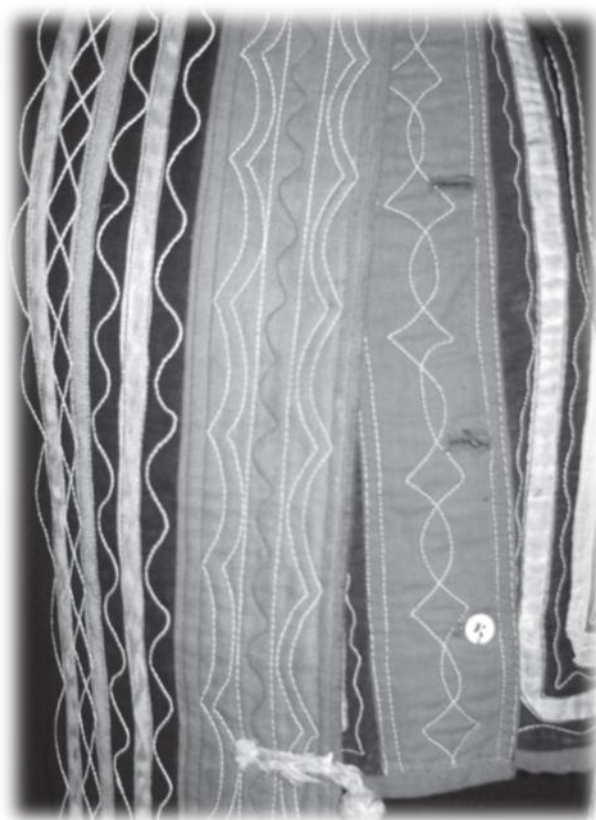

Щіточка. Полтавська обл. Сер. XX ст. УЦНК
«МУЗЕЙ ІВАНА ГОНЧАРА»

Комір, м. Київ. Поч. XX ст. НМНДМУ

Балхва. Здолбунівський р-н
Рівненська обл.
Поч. XX ст. УЦНК «МУЗЕЙ
ІВАНА ГОНЧАРА»

Кучері. Чернівецька обл. Поч.
XX ст. УЦНК
«МУЗЕЙ ІВАНА ГОНЧАРА»

Лямівка (лямування, облямівка, облямування).
Чорнобаївський р-н Черкаська обл. Поч. XX ст.
УЦНК «МУЗЕЙ ІВАНА ГОНЧАРА»

Хлѳпці, с. Заріччя Долинський р-н
Івано-Франківська обл.

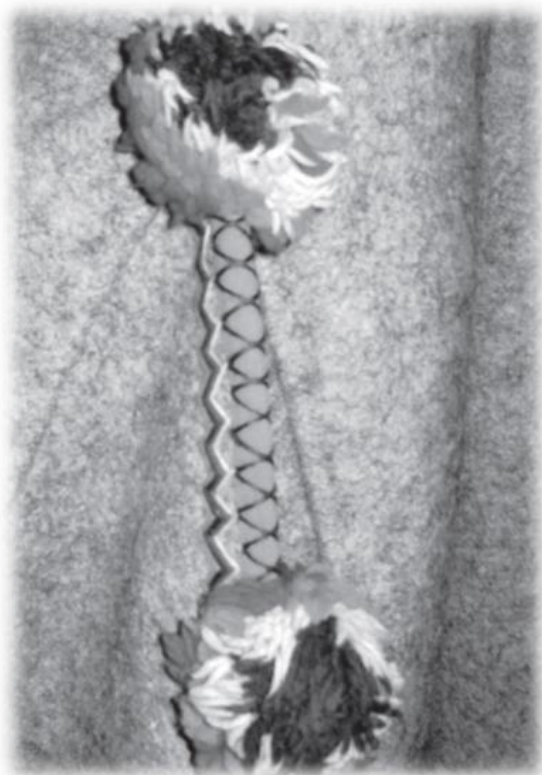

Грідушки, смт. Ясіння Рахівський р-н
Закарпатська обл. І пол. XX ст.
УЦНК «МУЗЕЙ ІВАНА ГОНЧАРА»

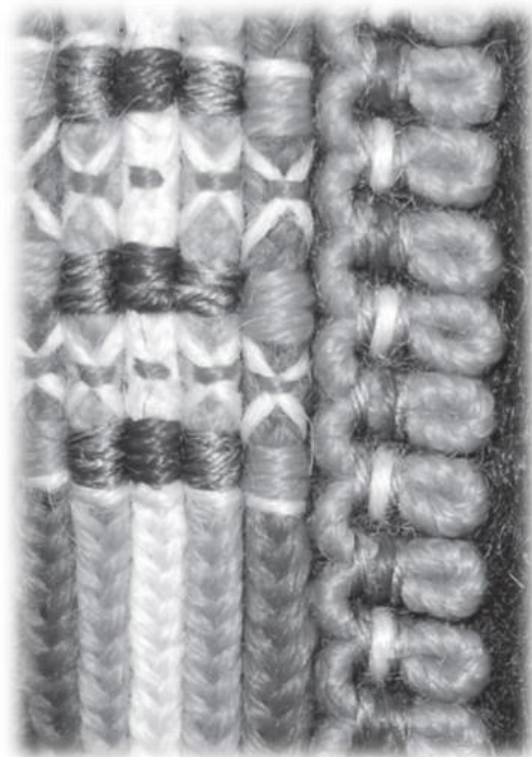

Байóрок, м. Лохвиця Полтавська обл. Кін. XIX ст.
УЦНК «МУЗЕЙ ІВАНА ГОНЧАРА»

Кутáсь, с. Сикунь Старовижівський
р-н Волинська обл. Поч. XX ст.
УЦНК «МУЗЕЙ ІВАНА
ГОНЧАРА»

Криву́лька. Новгород-Сіверський р-
н Чернігівська обл. Сер. XX ст.
УЦНК «МУЗЕЙ ІВАНА
ГОНЧАРА»

Фарбо́ти, с. Катанське Великописарівський р-н
Сумська обл. Поч. XX ст. УЦНК «МУЗЕЙ ІВАНА ГОНЧАРА»

Добірка «в'язального» живопису

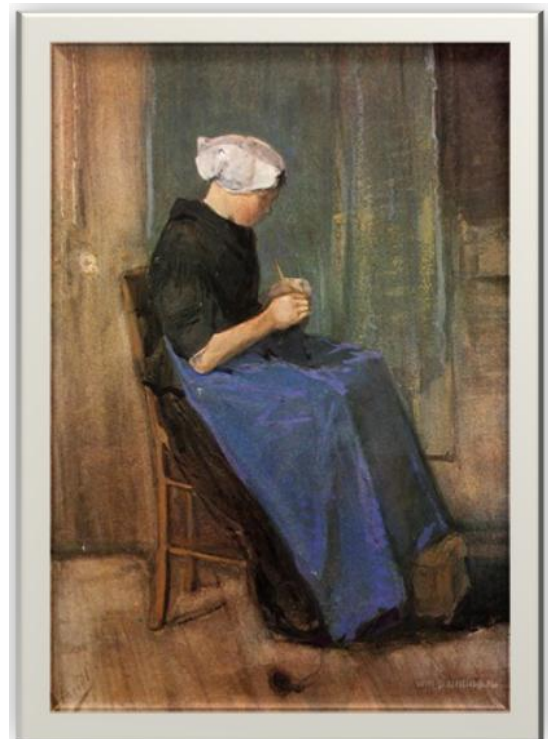

Йоганн фон Бремен

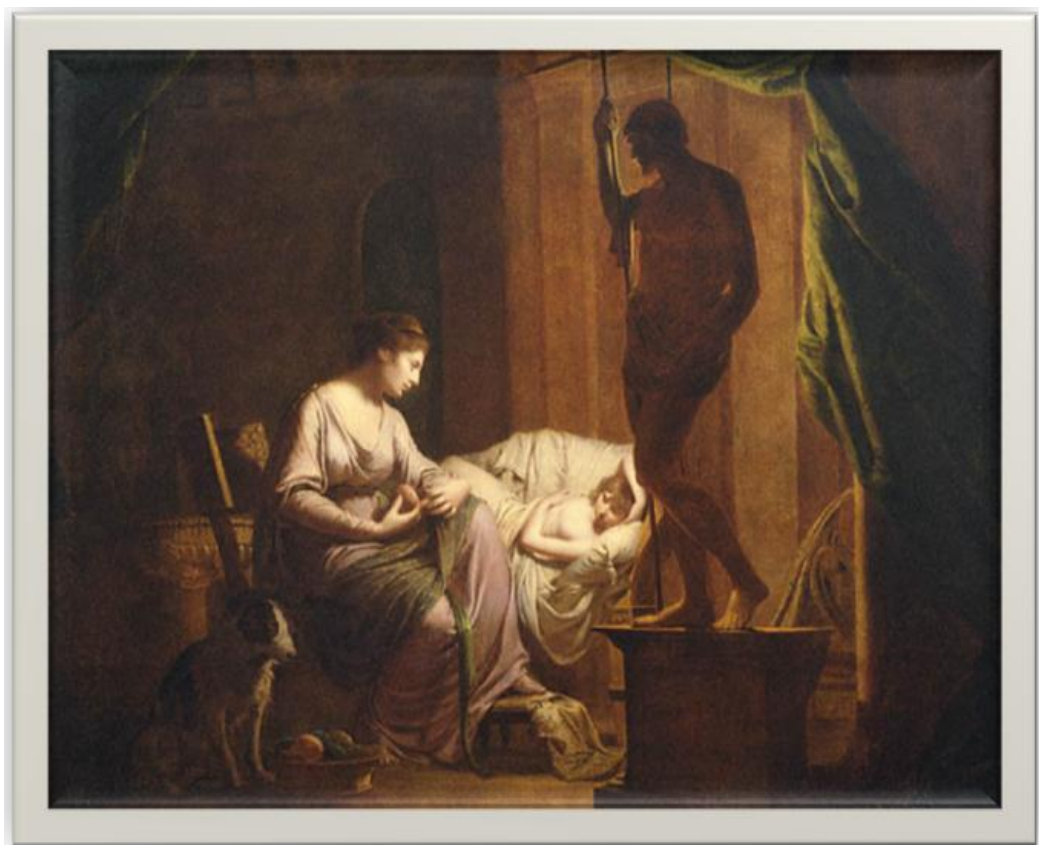

Бертрам Мейстер он Мендес
"Мадонна в'яже"

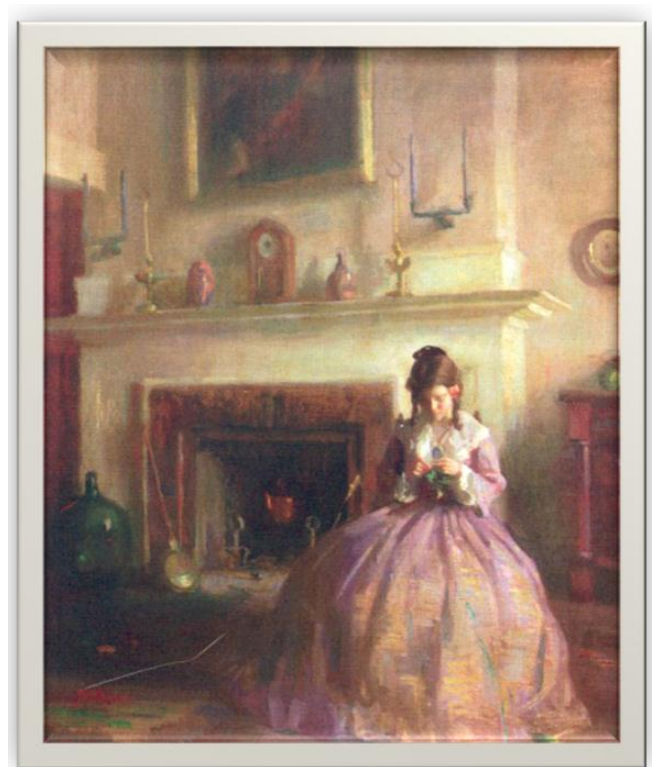
Вінсент Ван Гог "Молода жінка з
в'язанням"

Джозеф Райт (Райт з Дербі) "Пенелопа розпускає своє в'язання"

Бугро Адольф Вільям "Дівчина в'яже"

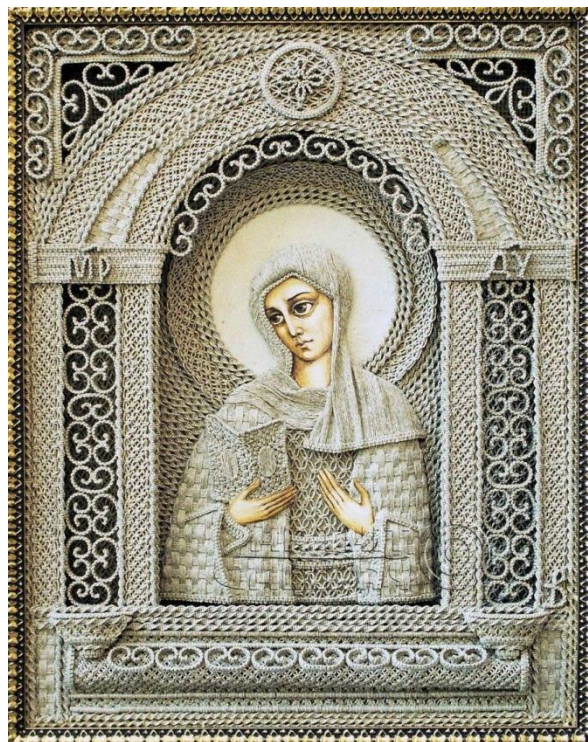
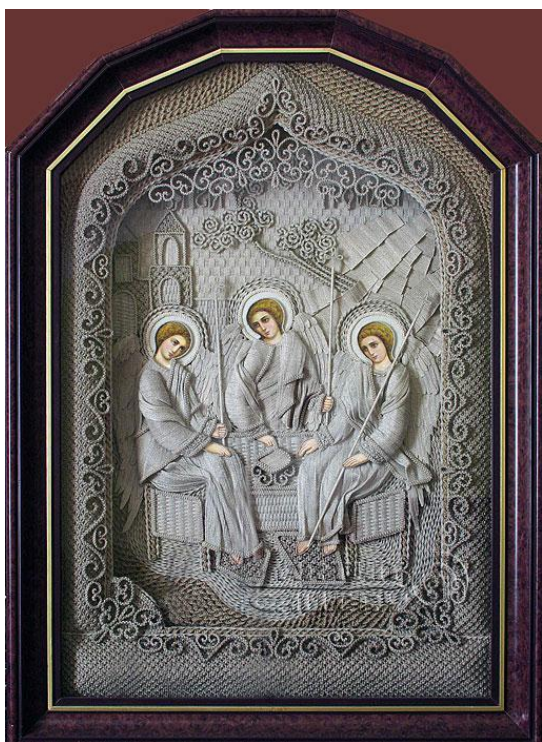
Маргарита Стабер Пірсон "Дівчина в'яже"

Лорд Фредерік Лейтон "намотування клубків"

Роботи Володимира Денщикова

Український національний костюм

БУКОВИНА

Кінець XIX - початок XX ст.

СХІДНЕ ЗАКАРПАТТЯ

Кінець XIX - початок XX ст.

ЗАХІДНЕ ЗАКАРПАТТЯ

Кінець XIX - початок XX с

ЛЬВІВЩИНА

Кінець XIX - початок XX ст.

ЧЕРНІГІВЩИНА

Кінець XIX - початок XX ст.

ВОЛИНЬ

Кінець XIX - початок XX ст.

ПОЛТАВЩИНА

Кінець XIX - початок XX ст.

ПОДІЛЛЯ

Кінець XIX — початок XX ст.

ПОДІЛЛЯ
Кінець XIX - початок XX ст.

КИЇВЩИНА
Кінець XIX - початок XX ст.

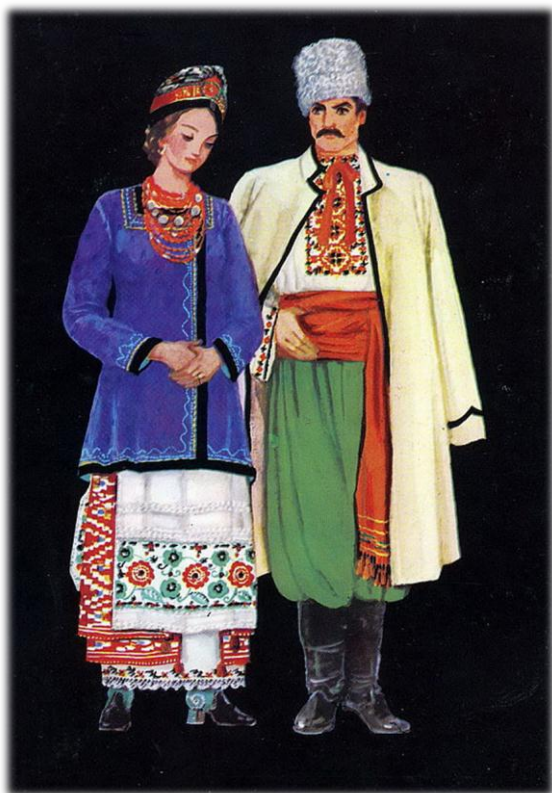

ПОЛТАВЩИНА
Кінець XIX - початок XX ст.

ХАРКІВЩИНА
Кінець XIX - початок XX ст.

ДНІПРОПЕТРОВЩИНА
Кінець XIX - початок XX ст.

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ
Друга половина XX ст.

ДОНЕЧЧИНА
Кінець XIX - початок XX ст.

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ.
Чоловічий костюм. 50—60-і рр
Дівочий костюм. 70-і рр. XX ст.

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ
70-і рр. XX ст.
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ
70-і рр. XX ст.

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ
60-і рр. XX ст.
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ
70-і рр. XX ст.

ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ
60-70-і рр. XX ст.
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ
50-60-і рр. XX ст.

ЛЕНІНГРАДСЬКИЙ БУДИНОК
МОДЕЛЕЙ. 70-і рр. XX ст.

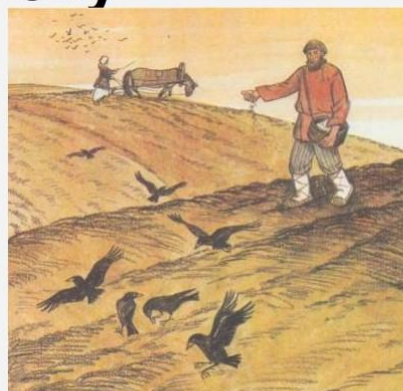
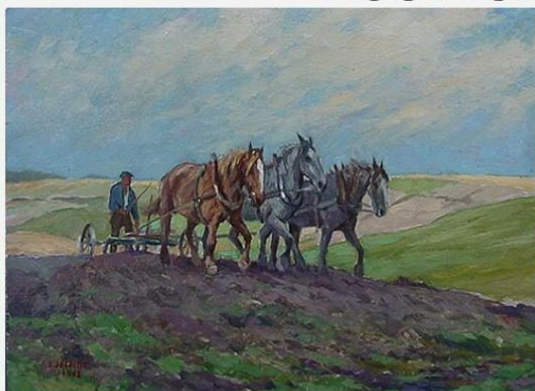
«Як сорочка в полі виросла»

Як сорочка в полі виросла

- Послухаємо розповідь К.Д. Ушинського «Як сорочка в полі виросла»
А ви звернули увагу, що процес виготовлення тканини складався з окремих операцій?

Посів льону

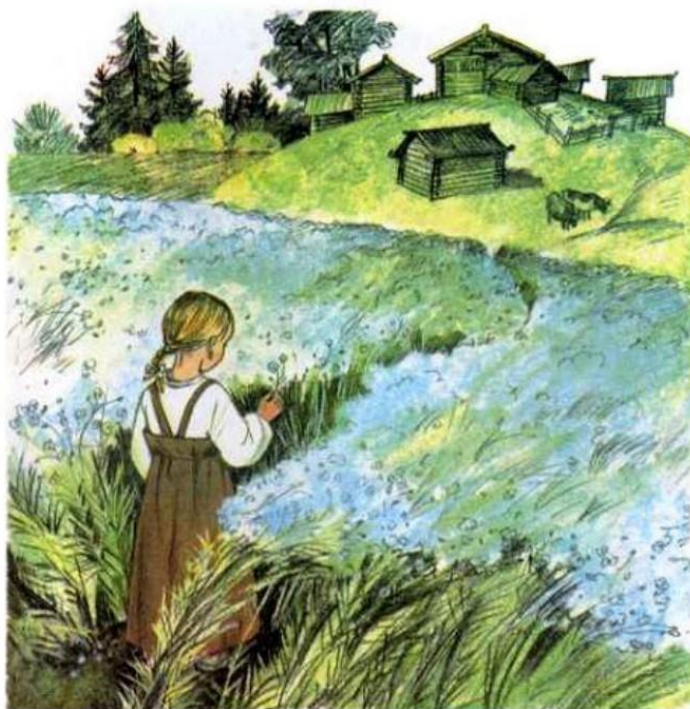
- Бачила Таня, як батько її жменями розкидав по полю маленькі блискучі зерна, і питає:
- Що ти, тятя, робиш?? - А ось сію льон, донька: виросте сорочка тобі і Васютці.

Прополка

•Тижнів через два покрилася смужка зеленою шовковиста травичкою, і подумала Таня: «Добре, якби у мене була така рубашечка!» Раза два мати і сестри Тані приходили смужку полоти і щоразу казали дівчинці: «Славна у тебе сорочечка буде!»

Заготівля сировини

•Коли квіточки опали, то на їхньому місці з'явилися зелені головки. Коли голівки загубіли і підсохли, мати і сестри Тані повисмикує весь льон з коренем, нав'язали снопиків і поставили їх на поле просохнути.

Вимочування

•Коли льон підсох, то стали у нього головки обрізати; а потім потопили в річці безголові пучки і ще каменем зверху навалили, щоб не сплив.? Сумно дивилася Таня, як її сорочечку топлять; а сестри тут їй знову сказали: «Славна у тебе, Таня, сорочка буде!»

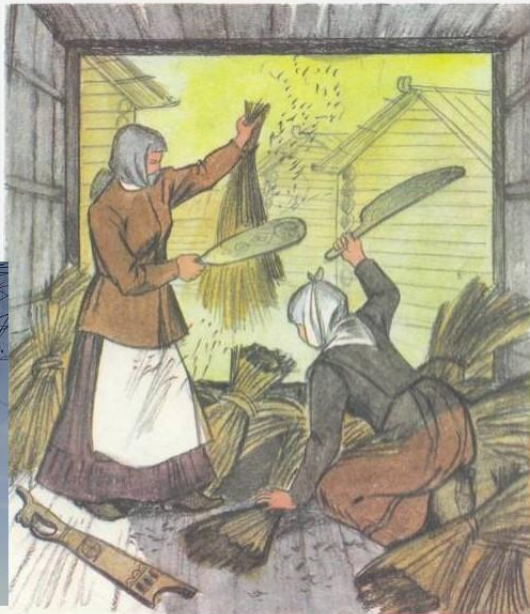
Обробка сировини

•Тижнів через два
вийняли льон з річки,
просушили і стали бити
спочатку дошкою на
току,

Обробка сировини

•потім тріпали на дворі,
так що від бідного льону
летіла костриця в усі
сторони.

Розчісування

Витріпавши, стали льон
есати залізним
ребенем, поки він не
робився м'яким і
шовковистим. «Славна у
тебе сорочка буде!» -
нову сказали Тані
сестри. Але Таня
одумала: «Де ж тут
сорочка? Це схоже на
олоски Васі, а не на
сорочку ».

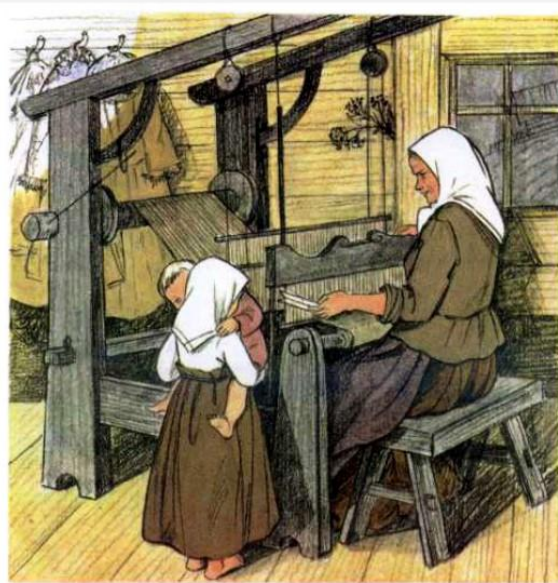
Прядіння

•Настали довгі
зимові вечори.
Сестри Тані наділи
льон на гребені і
стали з нього нитки
прясти. «Це нитки! -
Думає Таня. - А де ж
рубашечка? »

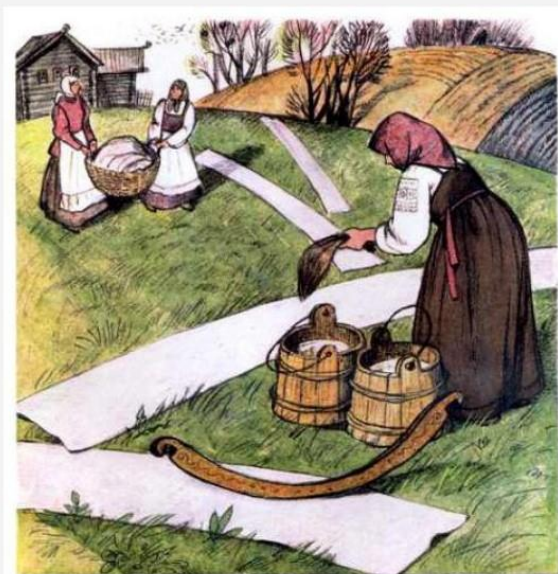

Виготовлення тканини

•Пройшла зима, весна і літо, - настала осінь. Батько встановив у хаті кросна, натягнув з них основу і почав ткати. Забігав моторно човник між нитками, і тут вже Таня сама побачила, як з ниток виходить полотно.

Відбілювання

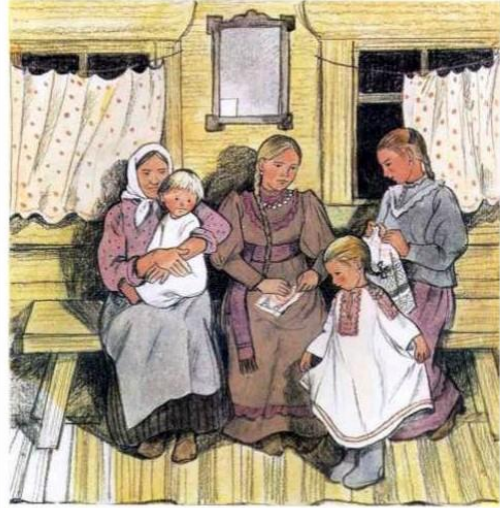

•Коли полотно було готове, стали його на морозі морозити, по снігу розстеляти; а навесні розстиляли його по траві на сонечку і збризкують водою. Зробилося полотно з сірого білим, як піна.

ШИТТЯ

•*Настала знову зима. Накроїла з полотна мати сорочок; взялися сестри сорочки шити і до Різдва наділи на Таню і Васю нові, білі, як сніг, сорочечки.*

Поясніть зміст прислів'я

«Який льон, така і пряжа»
«Який уток, таке і полотно»

(Якість сировини та її обробка визначає якість кінцевого продукту - тканини.)

